

Duurzaam groen moet je doen

Samenwerken aan een integrale aanpak voor
een duurzame groene leefomgeving



Over CROW

CROW bedenkt slimme en praktische oplossingen voor vraagstukken over infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer in Nederland. Dat doen we samen met externe professionals die kennis met elkaar delen en toepasbaar maken voor de praktijk.

CROW is een onafhankelijke kennisorganisatie zonder winstoogmerk die investeert in kennis voor nu en in de toekomst. Wij streven naar de beste oplossingen voor vraagstukken van beleid tot en met beheer in infrastructuur, openbare ruimte, verkeer en vervoer en werk en veiligheid. Bovendien zijn wij experts op het gebied van aanbesteden en contracteren.

Over Platform31

Platform31 is een onafhankelijke kennis- en netwerkorganisatie. Wij zien de trends in stad en regio.

Wij verbinden beleid, praktijk en wetenschap rondom actuele vraagstukken en komen tot een aanpak waarmee bestuurders, beleidsmakers en uitvoerders direct aan de slag kunnen. Iedereen profiteert mee van de resultaten.

Duurzaam groen moet je doen

Samenwerken aan een integrale aanpak voor
een duurzame groene leefomgeving

CROW

Postbus 37, 6710 BA Ede

Telefoon (0318) 69 53 00

E-mail klantenservice@crow.nl

Website www.crow.nl

Juni 2021

CROW en degenen die aan deze publicatie hebben meegewerkt, hebben de hierin opgenomen gegevens zorgvuldig verzameld naar de laatste stand van wetenschap en techniek. Desondanks kunnen er onjuistheden in deze publicatie voorkomen. Gebruikers aanvaarden het risico daarvan.

CROW sluit, mede ten behoeve van degenen die aan deze publicatie hebben meegewerkt, iedere aansprakelijkheid uit voor schade die voortvloeit uit het gebruik van de gegevens.

De inhoud van deze publicatie valt onder bescherming van de auteurswet.

De auteursrechten berusten bij CROW.

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding	5
1.2	Onderzoeksdoel	6
1.3	Afbakening	6
1.4	Werkwijze	6
1.5	Vraagstukken	6
1.6	Leeswijzer	7
2	Groen in een veranderende context	8
2.1	Inleiding	8
2.2	De functionele waarde van groen	8
2.3	Inventarisatie van reeds aanwezige kennis	9
2.3.1	Klimaatadaptatie	9
2.3.2	Gezondheid	11
2.3.3	Natuur en biodiversiteit	12
2.3.4	Financiering en investeren in groen	13
2.4	Enquête stadsecologie	14
2.5	Data, normen en richtlijnen	14
2.6	De groene transitie als ontwikkelvraagstuk	15
2.7	Andere transities: wonen, energie en mobiliteit	15
2.8	Conclusies	16
3	Vergroeningsprocessen, beleid en actoren	17
3.1	Inleiding	17
3.2	Integraal handelen dankzij de Omgevingswet	17
3.3	Interne ambtelijke afstemming en beleidscyclus	18
3.4	Het gemeentelijke proces bij klimaatadaptatie	19
3.5	Het gemeentelijke proces bij stadsecologie	20
3.6	Vergroening in sociaal kwetsbare woonwijken	20
3.7	Vergroening in integrale gebiedsontwikkeling	20
3.8	Vergroening: publieke of private verantwoordelijkheid?	21
3.9	Openbare ruimte en meekoppelkansen voor vergroening	22
3.10	Financiering van duurzame gebiedsontwikkeling	23
3.11	Conclusies	24
4	Oplossingsrichtingen in vergroening	25
4.1	Inleiding	25
4.2	NOVI: sector overstijgende gebiedsgerichte samenwerking	25
4.3	Omgevingswet: praktische oplossingen	26
4.4	Praktijkvoorbeelden van oplossingsrichtingen	27
4.5	Wat kan er nog meer ontwikkeld worden?	32
4.6	Conclusies	32

5 Conclusies	33
5.1 Inleiding	33
5.2 Beantwoording van de hoofdvragen	33
5.3 Resumé wensen en behoeften	33
Bijlagen	
1 Resultaten Enquête Klimaatadaptatie	35
2 Resultaten Enquête Stadsecologen	38
3 Workshop Groen in de Stad	44
4 Interview Robbert Snep	45

1.1 Aanleiding

Vergroening van de leefomgeving staat steeds hoger op verschillende beleidsagenda's. Vergroening draagt onder meer bij aan woongenot, gezondheid, goede luchtkwaliteit, biodiversiteit, klimaatadaptatie en recreatieve mogelijkheden. Voldoende groen in en nabij de stad is daarom van belang. Door een toenemende druk op de ruimte in steden, kan groen in de verdrukking komen. Daarbij stellen verschillende beleidsdoelen andere eisen aan groen. Plannen worden nu nog vaak gemaakt vanuit één beleidsdoel. Een integrale aanpak aan het werken van vergroening (aanleg én beheer) van het stedelijke gebied is daarom van belang. Hierbij past de notie dat 'duurzaam groen', mits doordacht en integraal aangelegd, ook 'economische waarde' vertegenwoordigt met (financiële) baten in plaats van alleen kosten. Vergroening leent zich bij uitstek voor meekoppelkansen en functiestapeling. Dán bekleedt duurzaam groen een spilfunctie met de diverse aantoonbare baten voor klimaat, gezondheid, biodiversiteit, leefbaarheid et cetera.

Duurzaam groen kan dus een bijdrage leveren aan de oplossing van deze maatschappelijke vraagstukken die ook in de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) naar voren komen. De NOVI wil hét antwoord zijn op onze ruimtelijke opgaven. Het moet een gedeeld toekomstperspectief op Nederland bieden, waar het fijn en veilig wonen en werken is in een gezonde en leefbare omgeving met voldoende welvaart. Dit uit zich in vier grote maatschappelijke opgaven: (1) de duurzame en concurrerende economie, (2) een klimaatbestendige en klimaatneutrale samenleving, (3) een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werk-omgeving en (4) een waardevolle leefomgeving.

Aandacht voor duurzaam groen in de steden, is daarom uiterst actueel. In de praktijk blijkt het lastig structureel duurzaam groen te realiseren en te beheren. Op verzoek van de ministeries BZK en LNV hebben Platform31 en CROW, onderzoek gedaan naar de vraagstukken die leven bij gemeenten en naar de goede voorbeelden van professionals om duurzaam groen integraal toe te passen vanuit hun vakgebied en daarmee een bijdrage te leveren aan een vitale toekomstbestendige samenleving.



1.2 Onderzoeksdoel

Met dit onderzoek willen we een eerste verkenning maken om gemeenten handvatten te geven om op een integrale manier te kunnen werken aan verdere vergroening van stedelijk gebied en de directe omgeving. We willen inzicht geven in de opgaven en doelstellingen vanuit verschillende beleidsdomeinen. We geven aan op welke wijze decentrale overheden een integrale aanpak hanteren bij het vergroenen van hun steden en gemeenten. We brengen ook beter in beeld waar in de vergroenings-opgave knelpunten zitten en waar welke kennis nodig is voor een integrale aanpak voor vergroening bij gemeenten. Een integrale aanpak die ingrijpt op de bijbehorende werkprocessen van betrokken professionals (zoals stedenbouwkundigen, verkeerskundige ontwerpers en gebiedsontwikkelaars). Ook willen we in beeld brengen welke kennis er al is, wat nog niet (in geschikte vorm) en wat voor een integrale aanpak nodig is.

Daarmee willen we eraan bijdragen dat vergroening van stedelijk gebied kwalitatief geoptimaliseerd wordt doordat er rekening wordt gehouden met verschillende beleidsdoelen en gemeentelijke afdelingen. Daarnaast dragen we bij aan het verbinden van experts met creatieve oplossingen aan gemeenten, zodat zij beter weten waar zij rekening mee moeten houden om een idee voor vergroening beter te laten aansluiten op de gemeentelijke praktijk en de kans van slagen groter wordt.

1.3 Afbakening

De aanvankelijke focus van het project was gericht op de praktische toepassing van duurzaam groen in gemeenten. Tijdens het onderzoek werd al snel duidelijk dat een integrale aanpak van duurzaam groen gewenst is. Het gaat hierbij niet alleen over beheer, maar over de samenhang tussen planning, ontwerp, inrichting en beheer van groen. Het is een veelomvattend thema, met veel kanten en vraagstukken. Met dit rapport willen we een eerste stap maken richting een integrale aanpak van de vergroening van steden.

Niet alleen gemeenten zijn hiervoor relevant, maar ook andere stakeholders zoals marktpartijen en andere overheden. Dit rapport is ook de link naar de andere partijen, maar de primaire focus ligt op de gemeenten. Een aantal aanbevelingen die in dit rapport voorkomen, zullen gemeenten niet individueel kunnen oppakken. Wie hiervoor wel de verantwoordelijkheid heeft (gemeenten collectief, provincies, Rijk), blijft nog in het midden, maar duurzaam groen vraagt wel om een governance-inzet.

Dit kan integraal samenkomen in een programmatische aanpak waarbij kennisdeling, onderzoek en het breed ontsluiten van instrumentarium, sterk bijdraagt aan de ambitie om duurzaam groen centraal te stellen in de planvorming van visie tot en met realisatie en beheer.

1.4 Werkwijze

Centraal in de aanpak stonden de volgende hoofdvragen:

- A Welke invalshoeken zijn er in de gemeentelijke praktijk bij vergroening?
- B Hoe kan de ontwikkeling van groen binnen de gemeentelijke praktijk zo aangepast worden dat het een oplossing is voor diverse specifieke maatschappelijke opgaven?
- C Hoe kunnen gemeenten op een integrale manier werken aan vergroening van stedelijk gebied? Kan daarbij de koppeling met de Nationale Omgevingsvisie worden gemaakt?
- D Worden er vanuit de Rijksoverheid regels opgelegd die als belemmerend ervaren worden voor het vergroenen van de stedelijke omgeving, of mist er juist regelgeving op dit gebied?

De uitgevoerde werkwijze bestond uit de volgende stappen:

- 1 Inventarisatie van bestaande, relevante kennis. Er ligt al veel op de schap, maar dit is versnipperd over verschillende documenten en partijen.
- 2 Daarnaast is er een aantal enquêtes uitgezet bij professionals werkzaam in de openbare ruimte, de vereniging van stadsecologen, experts op het gebied van vergroening en vanzelfsprekend ook bij gemeenten.
- 3 Dit resultaat is besproken met een aantal stakeholders in een workshop voor aanscherping of aanvulling. Naast inhoudelijke kennis wordt het resultaat ook bepaald door proceskennis. Dit kwam ook naar voren in een aantal voorgesprekken met gemeenten en provincies.
- 4 Het inventariseren van best practices. Dit is enerzijds een compilatie van bestaande voorbeelden (zoals de storymap van RVO), maar ook nieuwe situaties op buurt-, wijk- of stadsdeelniveau.

1.5 Vraagstukken

De vraagstukken rondom vergroening die bij gemeenten spelen, waarvoor dit onderzoek handvatten aanreikt, zijn te verdelen in drie subthema's, zo bleek tijdens het onderzoek: integrale gebiedsgerichte aanpak, gedeelde belangen en financierbaarheid.



Sectoraal versus integraal

Aanwezige schotten binnen de gemeente belemmeren een integrale gebiedsgerichte aanpak. Dit samenwerkingsvraagstuk speelt zowel binnen de gemeente als met andere partijen. Het vraagstuk hierbij is: hoe pak je een opgave integraal aan om sectorale blindheid te voorkomen?

Verantwoordelijkheid, gedeelde belangen & gemeenschappelijke ambities

Bij gebiedsgerichte samenwerking komen veel verschillende belangen samen. Een koppeling tussen deze belangen ontbreekt dikwijls, mede omdat niet altijd duidelijk is wie de verantwoordelijkheid heeft om keuzes te maken, danwel dat onduidelijk is wie de beslissingsbevoegdheid heeft. Het vraagstuk hierbij is: hoe organiseer je een integrale gebiedsgerichte aanpak waarbinnen je verantwoordelijkheden, gedeelde belangen en gemeenschappelijke ambities borgt?

Financierbaarheid & rendement

Zonder geld geen projecten, zonder inzichten in rendement geen projecten. Er is verschil tussen sociaal-economisch en financieel-economisch rendement, maar beide zijn uit te drukken in kosten en opbrengsten. Het vraagstuk hierbij is: wie is of wie zijn financieel verantwoordelijk voor de vergroeningsopgaven en hoe kan de waarde van groen worden uitgedrukt in sociaal-economisch en financieel-economisch rendement?

praktijk: wat is (op hoofdlijnen) de functionele waarde van groen, welke knelpunten zijn bekend om groen niet alleen als decorgroen, maar functioneler in te passen in de stad en haar ontwikkelingen en welke (eerste) oplossingsrichtingen zijn daarvoor beschikbaar?

Hoofdstuk 2 behandelt de veranderende context van groen. Dit hoofdstuk geeft duiding aan de vergroeningsopgave, de harde factoren. Het gaat in op de groene transitie en andere transities die relevant zijn. In hoofdstuk 3 wordt aandacht geschonken aan de proceskant van vergroening, de zachte factoren. De invloed van de Omgevingswet wordt behandeld en op een aantal beleidsthema's worden de processen en actoren geanalyseerd. Omdat dit onderzoek vooral gericht is op gemeenten, die baat kunnen hebben bij pragmatische praktijkvoorbeelden, is in hoofdstuk 4 een aantal oplossingsrichtingen geschetst, waaronder 10 concrete handvatten om vandaag nog meer integraal samen te werken aan vergroening. De totale bevindingen, antwoorden op de hoofdvragen en enkele aanbevelingen zijn in het afsluitende hoofdstuk 5 opgenomen. In de vier bijlagen zijn de uitgebreide reacties van de twee enquêtes over klimaatadaptatie en stadsecologie (CROW), een workshop met gemeenten (Platform31) en een interview met vergroeningsexpert en wetenschapper Robbert Snep opgenomen voor verdere verdieping op dit onderwerp.

1.6 Leeswijzer

Steeds meer kennis komt beschikbaar over de wijze waarop groen goed kan functioneren. De manier waarop tegen groen aan wordt gekeken, is hiermee fundamenteel aan het veranderen. In dit onderzoek verkennen we hoe dat veranderd inzicht zijn beslag moet krijgen in de stads-

2.1 Inleiding

Om voor volgende generaties levendig en aantrekkelijk te blijven, moet een stad niet alleen economisch vooruitstrevend zijn. Steden hebben ook te maken met een aantal mondiale bedreigingen: plotselinge schommelingen (shocks) en langdurige belasting (stresses). Om de weerbaarheid en veerkracht (resilience) te vergroten moeten gemeenten zich voorbereiden. Voorbereiden om deze shocks en stresses als een integraal systeem op te vangen, te absorberen en te transformeren in kansen voor toekomstige groei. De zoektocht naar veerkracht vereist een integratie van economische, fysieke en sociaal-politieke aspecten. Het voorkómen van 'stresses' is onder andere mogelijk door het creëren van vergroening. Klimaatadaptatie, gezondheid en natuurinclusiviteit zijn onderwerpen die de laatste jaren steeds hoger op de (beleids-)agenda's zijn gekomen. Dit stelt specifieke eisen aan het groen, waardoor sprake is van een ontwikkelopgave, in plaats van een beheeropgave.

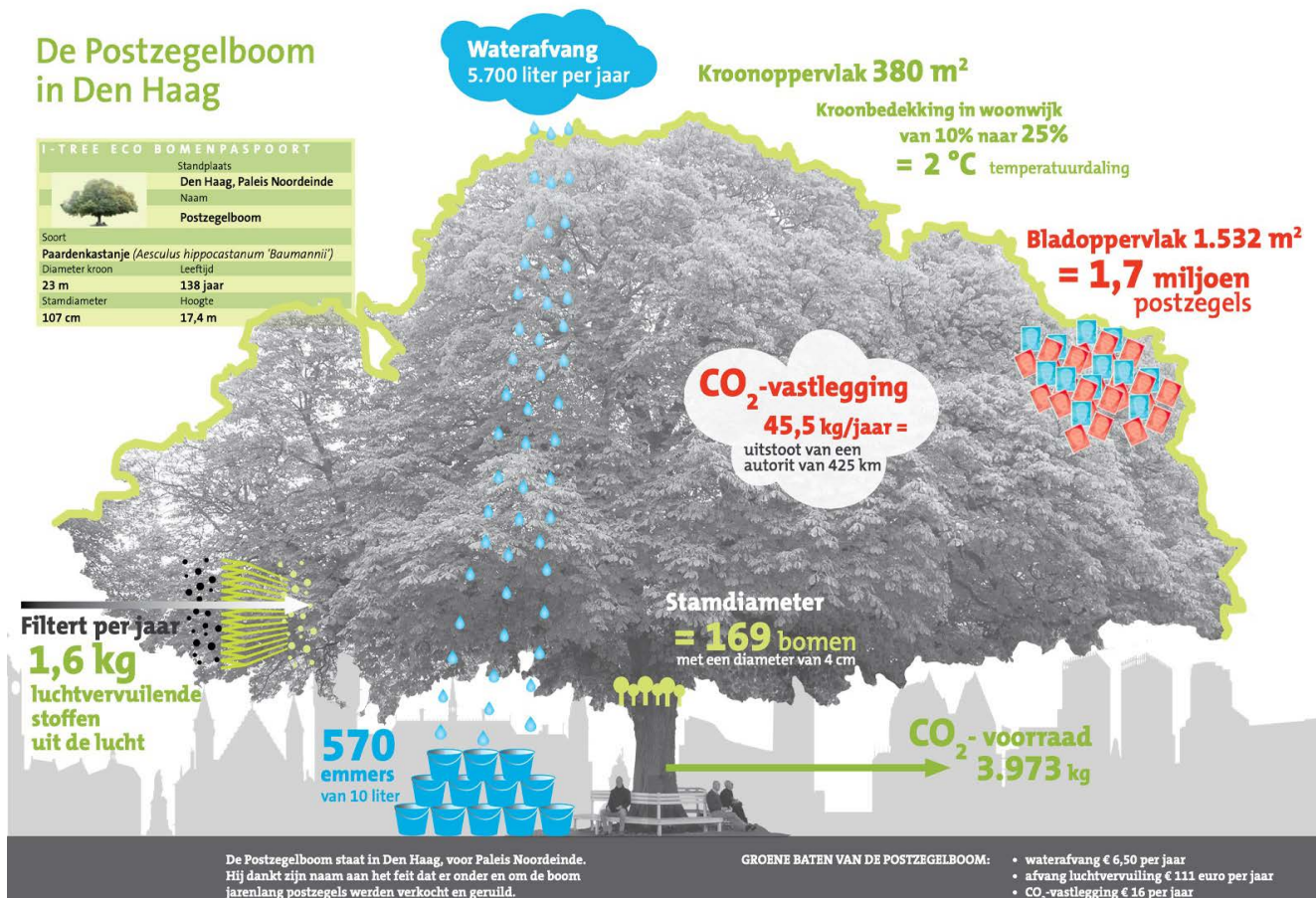
2.2 De functionele waarde van groen

De vergroening van steden is essentieel om bij te dragen aan een aantal urgente maatschappelijke ontwikkelopgaven. Deze paragraaf geeft een nadere duiding van deze stedelijke opgave. Daarnaast komt aan bod waarom

het investeren in groen binnen de huidige financiële kaders lastig is. Groen in steden is namelijk niet nieuw. Op veel plekken is echter sprake van 'decorgroen'. Het is groen. Het is prettig om naar te kijken. Maar de vraag is of en voor wie het een toegevoegde waarde heeft. Dit groen draagt lang niet altijd op een effectieve manier bij thema's als klimaatadaptatie, natuur in de stad of gezondheid. Denk hierbij aan de wijken uit de eerste helft van de 20^e eeuw die onder het principe van 'licht, lucht en ruimte' zijn ontwikkeld of aan de wijken uit de jaren '70 met de galerijflats. Hiermee is in veel steden behoorlijk wat groen aanwezig. Maar steden richten zich vooral op het beheer van dit aanwezige groen, zonder veel aandacht voor het functioneren hiervan.

Vergroenen is geen eenvoudig vraagstuk. Het gaat om vergroening op gebouw-, perceels-, straat, wijk- en stadsniveau. Het gaat daarbij niet alleen om hoeveelheden of oppervlakte aan groen, maar ook om de kwaliteit ervan. Biodiversiteit of waterberging stellen elk specifieke eisen of maatwerk aan het groen, om maar twee voorbeelden te noemen. De samenhang met de ondergrond is eveneens relevant: op sommige plekken is de ondergrond al dusdanig vol dat er nauwelijks ruimte is voor de wortels van bomen. Dat alles maakt dat er niet alleen specifieke kennis en processen nodig zijn over de functionele vergroening van steden, maar ook in samenhang en gebiedsgericht.





Figuur 1. Postzegelboom, Paleisnoordeinde, Den Haag (bron: i-Tree Nederland)

Figuur 1 toont de 'Postzegelboom' nabij Paleis Noordeinde in Den Haag; een oude kastanjeboom die op meerdere thema's bijdraagt aan verschillende stedelijke klimaatdoelstellingen. Als steden bijvoorbeeld meer grote bomen met veel kroonoppervlak zouden planten, heeft dit baat op diverse lokale klimaatdoelstellingen die over meerdere beleidsvelden zijn verspreid. Meer vergroening heeft dan een integraal effect op de stad. specifieke kennis nodig is over de vergroening van steden.

2.3 Inventarisatie van reeds aanwezige kennis

De inhoudelijke kennis en expertise op het gebied van (duurzaam) groen is versnipperd of onvoldoende aanwezig, terwijl er al veel voorhanden is. Om inzichtelijk te maken binnen welke domeinen duurzaam groen een positie kan innemen, is op basis van vier inhoudelijke thema's een eerste inventarisatie uitgevoerd. Deze inventarisatie bestaat uit het in kaart brengen van de diverse kennisprogramma's (onderzoeken en dossiers) maar ook welk instrumentarium hiervoor reeds beschikbaar is. Deze exercitie maakt duidelijk dat er al veel is. Om tot onderstaande lijsten te komen, zijn diverse bronnen geraadpleegd zoals de diverse websites van de ministeries van LNV, I&W, BZK en VWS, maar ook van kennisinstellingen en marktpartijen. Daarnaast hebben deze bronnen allemaal (op een enkeling na) een

hoofdthema en zijn er weinig meekoppelkansen benoemd. Dat maakt het ook lastig voor gebruikers om aan de juiste kennis te komen als men – op basis van duurzaam groen – breder wil kijken naar andere beleidsterreinen.

2.3.1 Klimaatadaptatie

De gevolgen van de klimaatverandering zijn steeds meer bekend. De Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS) geeft vier klimateffecten: het wordt warmer, het wordt natter, het wordt droger en de zeespiegel stijgt. Een deel van deze klimateffecten manifesteren zich extra in steden. Het effect van hitte-eilanden, waarbij het in steden tot meer dan vijf graden warmer kan zijn dan omliggend gebied, is een relatief nieuw verschijnsel. Dit leidt niet alleen tot een verminderende nachtrust, maar kan ook tot gevolg hebben dat (met name kwetsbare) mensen aanzienlijk eerder overlijden.

De combinatie met droogte en heftiger periodes van regen, maakt dat in steden op een andere manier met regenwater omgegaan moet worden. In plaats van het zo snel mogelijk (of zo beheerst mogelijk) af te voeren naar het riool, komt het accent steeds meer te liggen op het vasthouden van water om zo reserves te hebben voor periodes van droogte. Ook maken heftiger piekbuien dat water meer lokaal vastgehouden moet worden om piekbelasting op een plots overbelast ondermaats rioolstelsel tegen te gaan.

Figuur 2. Overzicht actuele programma's en instrumentarium klimaatadaptatie.

Kennisprogramma/onderzoek/dossiers	Instrumentarium
Groen en water in de stad (TEEB stad)	
– Kennisportaal Klimaatadaptatie	– Toolbox Klimaatbestendige stad
	– Facts and Values
	– Groenblauwe Daken
– Normering	– NEN
– Bestekken (CROW)	
– Richtlijnen (CROW)	– Verkenning opvang en afvoer hemelwater
– OSKA	– Maatregelen infiltratie hemelwater verkenning
	– Stresstesten Verkenning standaardisatie
– Hitte en droogte	
– Deltafact (Stowa)	
– Een koele kijk op de inrichting van de buitenruimte. De hittebestendige stad (HvA)	
– Groen in de stad, klimaat en temperatuur (WUR)	
– Klimaatstrategie Amsterdam (rapport)	
Nationaal Deltaprogramma (3 beleidslijnen)	
– Waterkwaliteit	– Bluelabel

Een deel van de oplossing is te vinden in vergroening. Groene daken, minder verstening in tuinen en meer groen in de openbare ruimte, zorgt voor een demping van de toename van de temperatuur bij hitte. 10% meer groen in een stad vermindert het hitte-eilandeffect in die stad met gemiddeld 0,6 °C. Koele, schaduwrijke plekken geven gemiddeld 14°C verkoeling van de gevoelstemperatuur op een hete dag. Dit effect is met name op lokaal niveau merkbaar. Ook zorgt deze manier van vergroening ervoor dat het water meer lokaal vastgehouden kan worden om zo een overbelasting van de riolering en bijbehorende wateroverlast (met schadelast) tegen te gaan. Dit effect is ook op wijk- of stadsniveau merkbaar.

Een stijgende zeespiegel zorgt voor hogere waterstanden. Met name gebieden die onder zeeniveau liggen, krijgen te maken met een toename van verzilting, al gauw 30 tot 50 km landinwaarts. Het toevoegen van groenblauw structuren maakt dat er meer mogelijkheden zijn voor infiltratie van regenwater en watergangen zijn die een tegendruk geven tegen de verzilting.

Actuele alternatieve programma's en initiatieven in klimaatadaptatie

Op gebied van klimaatadaptatie zijn o.a. de volgende initiatieven, kennisprogramma's, onderzoeken, dossiers en instrumentarium bekend. Voor een goed overzicht van standaarden voor klimaatadaptatieve maatregelen kan men het beste bijgaande portal raadplegen: <https://klimaatadaptatienederland.nl/overheden/deltaplan-ra/reguleren-borgen/borgen/standaarden/oska/>

Door samenwerking tussen verschillende partijen wordt er hier gewerkt aan uniformering en normering van effectieve klimaatmaatregelen. CROW coördineert hiervoor de activiteiten voor maatregelen op het gebied van de openbare ruimte.



2.3.2 Gezondheid

Ruimtelijke ontwikkelingen kunnen op een aantal verschillende manieren invloed hebben op de gezondheid, met name gericht op welzijn. De omgeving kan immers de gezondheid bevorderen. Eenzaamheid en obesitas worden ook wel de ziekten van de 21^e eeuw genoemd. Groen kan stimuleren om te bewegen (wandelen, hardlopen, fietsen). Dit vraagt om specifieke groenstructuren. Groen faciliteert daarnaast ontmoeting: sociaal contact en verbondenheid maakt gelukkiger. Ongedwongen ontmoetingen, zoals in openbare ruimte, blijken daarbij net zo belangrijk als sociaal contact met familie en goede vrienden. De ministeries van LNV en VWS werken aan het Programma Gezonde Groene Leefomgeving, waarin staat geconstateerd dat een gezonde leefomgeving een leefomgeving is die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op de gezondheid zo laag mogelijk is. Het bevordert ook de positieve gezondheid.

De aanwezigheid van groen maakt gelukkiger en gezonder. Het heeft een positief effect op het mentaal en sociaal welbevinden van mensen. Patiënten in een ziekenhuis blijken eerder ontslagen te worden met uitzicht op groen. Wonen in een groene omgeving blijkt rust te geven. Nabijheid van natuur is eveneens positief: het verblijven in natuur heeft



eveneens gunstig effect bij herstel van stress en ziekte. Tien extra bomen per stratenblok zorgen dat uiteenlopende gezondheidsklachten gemiddeld 7 jaar later optreden. De baten zijn het hoogst in dichtbevolkte wijken waar nu weinig groen is en waar veel mensen niet makkelijk zelfstandig kunnen reizen: kinderen, ouderen en de wijken met een lage sociaal economische status.

Actuele alternatieve programma's en initiatieven

Op gebied van gezondheid en leefbaarheid zijn o.a. de volgende initiatieven, kennisprogramma's, onderzoeken, dossiers en instrumentarium bekend:

Figuur 3. Overzicht actuele programma's en instrumentarium op het gebied van gezondheid en leefbaarheid

Kennisprogramma/onderzoek/dossiers	Instrumentarium
Jongeren op gezond gewicht (JOGG)	JOGG-aanpak model waarbij de leefomgeving waarin jongeren opgroeien structureel gezonder
Gids gezonde leefomgeving (RIVM) /Ministerie van VWS	Diverse integrale, wettelijke, proces instrumenten maar ook ontwerpprincipes en thematische instrumenten (zie bronnenlijst)
Kwaliteitscatalogus Openbare Ruimte (CROW)	Richtlijnen om te komen tot een kwalitatieve openbare ruimte
VNG	Dashboard Waar staat je gemeente – Gezondheid/ Duurzame Leefomgeving
Atlas Leefomgeving	– Check je plek 2.0 – De gezonde fietsroute – Kaartenbibliotheek zoals o.a. stikstofdioxide, fijnstof maar ook bodem, water etc.
Duurzame Leefomgeving	– NL Terrein- en NL Gebiedslabel – BREEAM Gebied – GPR Gebied
Dossier Nature Based Solutions (WUR)	– Ontwerptool Groene Gezonde Stad – QuickScan PRO
Groenkennisnet: Factsheet: Groen en Zorg; De meerwaarde van groen in de stedelijke omgeving	
Energietransitie en gezondheid in kwetsbare wijken – Inspiratieboek (Platform31)	
Tools voor inzicht in de (gezonde) leefomgeving	– Quickscan gezonde leefomgeving – Gezonde Omgeving (GO) – Leefplekmeter – Omgevingswijzer & Ambitiweb – Milieu Gezondheids Risico Indicator (MGR)

2.3.3 Natuur en biodiversiteit

Wereldreiziger en journalist sir David Attenborough getuigt in zijn laatste film "A Life on Our Planet (2020)" hoe hij zich zorgen maakt over de huidige toestand van het ecosysteem en het klimaat. "This film is my witness statement and my vision for the future." Attenborough geeft aan waarom een verandering in de menselijke denk- en werkwijze noodzaak is in een wereld die verandert door een menselijke oorzaak. "We need to learn how to work with nature, rather than against it." Dat de werkwijze ingrijpend moet wijzigen, blijkt ook uit de rapportage van het IPBES¹; Attenborough duidt daarmee haarscherp de aardse problemen van een wereld in transitie, met praktijkvoorbeelden van gebiedsgerichte ingrepen op locatie. Door met de natuur te bouwen, 'rather than against it'.

Biodiversiteit gaat over alle plant- en diersoorten. Ze leven met elkaar samen en zijn van elkaar afhankelijk. Het gaat vooral om balans in biodiversiteit. Zonder die balans kunnen wij geen voedsel verbouwen, geen frisse lucht inademen en wordt onze omgeving, bijvoorbeeld door extreme hitte, erg oncomfortabel. De biodiversiteit staat onder druk. In steden is in de afgelopen jaren een trend ontstaan van aandacht voor decorgroen en versterking. Veel verschillende soorten en typen ecologisch groen in de stad zorgen voor een hogere rijkdom in soorten. Hoe gevarieerder het aanbod aan groen, des te meer leven het aan zal trekken, naast dat het ook een hogere

belevingswaarde biedt. Veel bestuivende insecten en een gevarieerd aanbod aan groen scheppen weer een voedselbron voor vogels en andere dieren. Bestuivers (en bestuiving) vormen dus een belangrijke schakel in ecosystemen en zijn daarmee essentieel voor de biodiversiteit. Veel bewoners waarderen de natuur in de stad. Hieraan geven ze uiting door het ophangen van nestkastjes en bijenhoeven en door het bijvoeren van vogels in de winter.

Een gevarieerde beplanting met soorten die een ecologische meerwaarde hebben, biedt volop mogelijkheden om de biodiversiteit in de stad te stimuleren. Met name de aanplant van pollen- en nectarrijke bomen, struiken en vaste planten is van belang voor bijen, vlinders en andere insecten. Daarnaast gedijen ook vogels en kleine zoogdieren beter in gevarieerd groen.

In de stedelijke omgeving kunnen niet-inheemse plantensoorten een waardevolle aanvulling zijn op het inheemse sortiment en zo de diversiteit vergroten en het bloeiseizoen verlengen, en daarmee de beschikbaarheid van voedsel voor insecten (bestuivers) vergroten. Daarbij moet echter voorkomen worden dat die soorten de inheemse vegetaties gaan domineren.

Actuele alternatieve programma's en initiatieven

Op het gebied van biodiversiteit zijn o.a. de volgende initiatieven, kennisprogramma's, onderzoeken, dossiers en instrumentarium bekend:

Figuur 4. Overzicht actuele programma's en instrumentarium voor biodiversiteit

Kennisprogramma/onderzoek/dossiers	Instrumentarium
Groen en water in de stad (TEEB stad)	
– Kwaliteitscatalogus openbare ruimte 2018 – Standaardkwaliteitsniveaus voor onderhoud (CROW)	
Handleiding De Levende Openbare Ruimte (VHG) met praktijkvoorbeelden voor toekomstbestendige gezonde en leefbare steden.	
Biodiversiteit versterken / natuurinclusief	– Natuurpuntencalculator (Sweco) – Biodiversiteitsmeetlat (IPC Groene Ruimte) – Natuurpuntensysteem (Arcadis)
Hoe vergroenen we woonwijken? Meer ruimte voor biodiversiteit en klimaatadaptatie in woonwijken (Provincie Gelderland). Ook variant voor winkelcentra en bedrijventerreinen	
Atlas Leefomgeving – Verken en ontdek je leefomgeving	– Kaarten raadplegen zoals Groenkaart
Europees onderzoek	– Ontwikkeling van een indicator voor stedelijke groene ruimte en de grondgedachte voor de volksgezondheid
RVO/Duurzaam Door: – Hackathon: de groene stad – Participatietafel natuurinclusief bouwen – Website Natuurinclusieve verstedelijking	Storymap Natuurinclusieve Verstedelijking (RVO)

1 The global assessment report on biodiversity and ecosystem services (summary for policy makers), door Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES), 2019.



2.3.4 Financiering en investeren in groen

De ontwikkelopgave van groen en vergroening maakt dat investeren noodzakelijk is. Hierin zit een bottleneck dat de baten van groen bij andere partijen komen dan degenen die investeren in groen. Een aantal voorbeelden. Het later optreden van gezondheidsklachten door het planten van extra bomen, zijn baten voor de gezondheidszorg. Het vasthouden van water op een hoge plek, leidt tot minder natte voeten op een lagere plek. De baten van de verbetering van de biodiversiteit zijn lastiger uit te drukken. Makkelijker zijn de baten in vastgoedwaarde uit te drukken. Het toevoegen van groen zorgt wel voor een toename van woningprijzen (4-12%) en daarmee inkomsten uit de Onroerend Zaak Belasting (OZB). De stijging van de OZB is echter beperkt ten opzichte van de investeringskosten. Daar komt de vereveningssysteem van het gemeentefonds bij. Dit houdt in dat de algemene uitkering uit het gemeentefonds daalt als de WOZ-waarde van het vastgoed stijgt. De kansen voor verzilvering door gemeenten zijn daarom beperkt. Het zijn dus vooral de projectontwikkelaars, vastgoedbezitters en natuurlijk bewoners en gebruikers die profiteren van meer vergroening in de buurt. Maar anders dan in bijvoorbeeld de Verenigde Staten,

waar privaat investeren in openbare ruimte inclusief vergroening meer gebruikelijk is. Voorbeelden hiervan zijn 'the Highline' en 'Bryant Park' in New York. In Nederland zijn het vooral de gemeenten die investeren in vergroening. Bij nieuwe ontwikkelingen dient extra groen uit de grondexploitatie gefinancierd te worden. Bij gebiedsontwikkelingen blijkt in grote mate sprake te zijn van onrendabele toppen, waardoor optimalisatie van plannen nodig is om een sluitende grondexploitatie te krijgen. De groene investeringen staan hiermee onder druk. Tot slot heeft groen een positief effect op de vestigingsvoorwaarden. Een aantrekkelijke, gezonde leefomgeving met mogelijkheden voor recreatie in de nabijheid, verbetert de leefomgevingskwaliteit van bewoners, bezoekers en werknemers, en daarmee de vestigingsvoorwaarden. Groen is echter niet de enige vestigingsvoorwaarde, waardoor ook dit lastig te kwantificeren is.

Actuele alternatieve programma's en initiatieven

Op het gebied van de kosten en baten zijn o.a. de volgende initiatieven, kennisprogramma's, onderzoeken, dossiers en instrumentarium bekend:

Figuur 5. Overzicht kennisprogramma's kosten en baten van groen

Kennisprogramma/onderzoek/dossiers	Instrumentarium
Beleidsnota financiering van natuur in de stad (Helen Toxopeus)	
Ecosysteemdiensten waarderen	– Groen en water in de stad (TEEB stad)
Atlas Natuurlijk Kapitaal	– Cobra kaarten zoals satelliet, remote sensing
	– Doorrekening milieurekeningen
	– Natuurlijk Kapitaal Model
Baten van de openbare ruimte (CROW)	
PianOo (aanbestedingen)	
MKBA-werkwijzer Natuur	
Europees onderzoek: Biodiversiteitsstrategie voor 2030 (EU-doelstellingen voor natuurherstel)	
De Groene Stad: Diverse factsheets over de waarde van groen in relatie tot diverse domeinen	
Ambitieweb (CROW)	Ambitieweb als tool

2.4 Enquête stadsecologie

In het najaar van 2020 is er vanuit CROW een enquête uitgezet onder stadsecologen om informatie op te halen over de stand van zaken omtrent inclusief groen in kennis en beleid (zie bijlage 2 voor de volledige resultaten van het onderzoek). Zoals aangegeven, kan duurzaam groen via vier hoofdlijnen op positieve wijze bijdragen: klimaat-adaptatie, gezondheid, biodiversiteit en economisch voordeel. Biodiversiteit is voor de meeste stadsecologen (logischerwijs) het belangrijkste argument voor duurzaam groen; het minst het economisch voordeel.

Wel wordt het belang gezien van de synergie tussen de verschillende argumenten voor het toepassen van duurzaam groen. Voor het toepassen van duurzaam groen is een integrale aanpak noodzakelijk waarbij de kennis beter verspreid dient te worden onder alle betrokken disciplines. De beschikbare kennis is vaak niet bekend bij betrokken personen. Een voorbeeld is de storymap van RVO: "Bouwopgave 1 mln. woningen; Een kans voor natuur!" Maar weinig respondenten kennen dit product.

Ook kwamen er diverse kennisbehoeften/kennisvragen uit de enquête naar voren over de kosten en baten van groen, sturingsprincipes, samenwerkingsvraagstukken, meekoppelkansen en monitoring. Ook de vraag naar goede voorbeelden bestaat.

Inclusief groen en ecologie in de gemeentelijke praktijk
Uit de enquête blijkt dat in bijna de helft van de gevallen (42,9%) inclusief groen wordt meegenomen in de planvorming. Dit betekent dat hier in de andere helft van de gevallen niet per se sprake van is. Het is daarom van belang erachter te komen hoe inclusief groen wel of beter meegenomen kan worden in de planvorming.

Om vergroeningsoplossingen beter te laten slagen, gaven de respondenten onder meer aan dat een betere duiding van de waarde van groen relevant is, zodat de waarde beter bekend is. Ook een verbetering van de algemene kennis van groen in het hele proces kan helpen. Het maken van meekoppelkansen en het integraal onderdeel laten uitmaken van de planprocessen, werd eveneens genoemd.

Op de vraag hoe gemeenten op een integrale manier aan vergroening kunnen werken, kwam onder meer naar voren dat een goede verankering in de omgevingsvisie relevant is. Hier blijft het niet alleen bij: ook in volgende stappen van het beleids- of ontwikkelproces is een verankering relevant. Landelijk beleid of regelgeving kan hierbij helpen. Ook werden voorstellen gedaan voor innovatie. In oplossingen,

door tot alternatieven te komen voor ruimtevragers zoals parkeren. Maar ook innovaties in processen, door bij planprocessen bijvoorbeeld uit te gaan van het ecologisch fundament.

Meer dan de helft van de respondenten gaf aan dat de Rijksoverheid belemmerende regels oplegt. Voorbeelden hiervan zijn onder andere bomen op dijken; het niet voldoende beschermen van groengebieden; het bouwbesluit en de Wet Natuurbescherming. Een deel gaf overigens aan dat regels vanuit de Rijksoverheid juist duidelijker en meer randvoorwaardelijk mogen zijn ter stimulans.

2.5 Data, normen en richtlijnen

Meten is weten. Een juiste duiding over de vergroening van gebieden, helpt om juiste beslissingen te kunnen maken. Met de juiste (geo-)dataset is het mogelijk om specifieke kennis te raadplegen. Mede op basis van datagegevens kan de gebruiker tot handelingsperspectief komen. Niet alle overheden en organisaties beschikken over een eigen GIS- of data-afdeling of hebben middelen om deze datasets aan te kopen. Er is al veel openbare data beschikbaar, maar waar moet je zoeken? Ook zijn er sites zoals 'waar staat mijn gemeente' waar informatie al inzichtelijk gerangschikt is, alleen is die data te beperkt als je kijkt naar een gebied als geheel.

Voorbeelden van thema's die gebruikt kunnen worden:

- Hitte/schaduw (Cobra)
- Wateroverlast, maar ook droogte, overstroming et cetera
- Bomen, onderbeplanting en gazon (Cobra)
- Verharding/verstening
- Grondwaterstanden
- Bevolkingsgegevens (CBS)
- Mobiliteit (CROW)
- Luchtkwaliteit (RIVM)

Welke kennis ontbreekt?

Bovenstaande analyse geeft in de breedte aan dat er heel veel kennis is. Maar ook dat de informatie vaak vanuit één discipline wordt benaderd en ook verspreid staat op diverse websites en platforms. Er is daarbij veel aandacht voor groen, maar er wordt weinig tot geen onderscheid gemaakt tussen functioneel groen en decoratiegroen. Een integrale blik op groen, waarbij dit groen meerdere doelen dient, wordt vaak buiten beschouwing gelaten. Bij het raadplegen van de verschillende bestaande kennisbronnen is dit een kanttekening die relevant is te beschouwen.

2.6 De groene transitie als ontwikkelvraagstuk

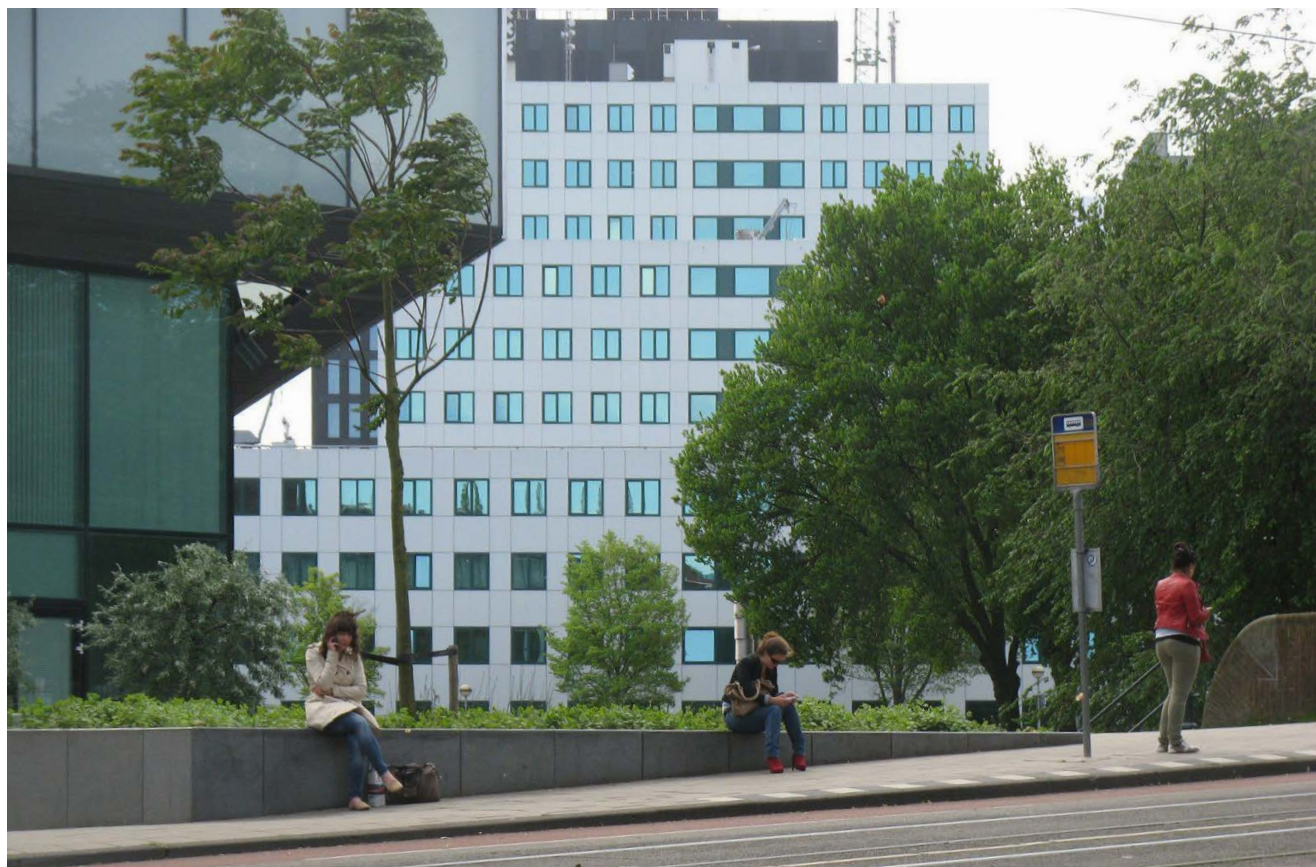
Klimaatadaptatie, gezondheid en biodiversiteit zijn dus opgaven die relatief recent op de agenda zijn gekomen. Het zijn grote opgaven, die een transitie vragen in ons handelen. Een vergroening van de omgeving is noodzakelijk om een antwoord te hebben op deze opgaven. Dit maakt dat groen geen *beheersvraagstuk* meer is, maar een *ontwikkelvraagstuk*. Het groen stelt daarbij specifieke eisen aan de omgeving om de juiste prestatie te kunnen leveren. Dit vraagt ook om een andere blik op groen: het is niet meer altijd volgend op de ruimtelijke inrichting, maar kan ook leidend zijn. Dit ontwikkelvraagstuk vraagt om extra financiering. Financiering uit de baten voor groen, blijkt maar beperkt mogelijk. Dit maakt dat de groene transitie niet van marktwerking afhankelijk kan zijn. Maar extra financiële middelen is niet het enige dat helpt. Gericht beleid is noodzakelijk om steden op een juiste manier te vergroenen. Gemeenten zijn in het Nederlandse systeem leidend in de ruimtelijke ordening. Daarom focust dit onderzoek zich primair op gemeenten. Echter, de vergroening van steden is niet de enige opgave in klimaatbestendige oplossingen. Een duiding van de andere transities draagt bij aan een effectieve vergroening.

2.7 Andere transities: wonen, energie en mobiliteit

In de transitie zoals aangegeven in de vorige paragraaf, is groen een ontwikkelopgave en een aanleiding om te vergroenen. Daarnaast zijn er andere transities, waarmee een koppeling vanuit het groene dossier logisch is. In deze paragraaf komen de belangrijkste transities met meekoppelkansen aan bod: woningbouw, energie en mobiliteit.

Woningbouw

Zo'n 1 miljoen woningen extra zijn nodig in het komende decennium om aan de vraag te voldoen. Een enorme opgave: op dit moment zijn er ongeveer 8 miljoen woningen in Nederland. Deze woningbouwopgave maakt dat er dynamiek ontstaat op plekken. Dat heeft twee kanten vanuit het perspectief van groen. Aan de ene kant geeft een gebiedsontwikkeling de kans om op die locatie groen toe te voegen en aandacht te hebben voor groenstructuren die het algemene belang beter dienen (waar meer mensen, planten en dieren baat bij kunnen hebben). Bijvoorbeeld het bebouwen van een weiland vol koeien, levert per saldo misschien minder gras op. Maar het kan door intensiever gebruik sterker in belevingswaarde en biodiversiteit bijdra-



gen. Vraagstukken over de kwaliteiten van groen, degene die het toevoegt en de financiering spelen hierbij een rol. Dit komt in de volgende paragraaf nader aan bod. Aan de andere kant is de processtap daarvoor relevant: waar worden die woningen gerealiseerd? Hierin schuilt een zekere paradox. Binnenstedelijk bouwen spaart het buitenstedelijk groen. Daar staat tegenover dat binnenstedelijke verdichting weer ten koste kan gaan van binnenstedelijke groen, met mogelijke maatschappelijke gevolgen van dien. Bij buitenstedelijke woningbouw zijn er ook weer mogelijkheden om de waarde van het groen te versterken. Ook de ondergrond van de woningbouwlocatie kan meespelen, omdat de ondergrond deels bepalend is voor de groeimogelijkheden van groen.

Energietransitie

De energietransitie gaat over het verminderen van het energieverbruik en de overstap op hernieuwbare bronnen. Groen heeft voor een deel een klein direct effect hierop: de huidige zonnepanelen op groene daken functioneren beter en verkoelend groen zal het gebruik van airconditioning verminderen. De meest directe relatie met groen zit in de overstap naar andere warmtebronnen, waarvoor deels andere distributienetten nodig zijn. De aanleg van deze distributienetten, maakt dat ingrepen in de ondergrond van de openbare ruimte noodzakelijk is. Hierin ligt een kans om de openbare ruimte bij herinrichting te vergroenen.

Mobiliteitstransitie

Binnen het mobiliteitsdomein is een verschuiving zichtbaar van bezit van vervoermiddelen naar gebruik van mobiliteit (deelmobiliteit). Hoewel er nog geen sprake is van een afname van het autobezit, is wel een demping van de groei waarneembaar. De wisselwerking met groen is daarbij relevant. Op het niveau van de straat of de wijk, zal de mobiliteitstransitie gepaard gaan met een lager autobezit en daarmee meer ruimte voor vergroening. De vergroening kan ook aanleiding zijn om op een andere manier met mobiliteit om te (willen) gaan. Het vergroenen van verkeersaders betekent vaak minder ruimte voor snelverkeer (fysieke invulling). Of dat de keuze voor de breedte van het wegprofiel niet meer wordt bepaald door de piekbelasting tijdens de ochtendspits, maar door de gemiddelde verkeersintensiteit overdag (verkeerskundige keuze). Het vergroenen biedt daarmee kansen, maar vraagt wel daadkracht en een breed perspectief.

2.8 Conclusies

Zoals uit dit hoofdstuk blijkt, is vergroening een opgave in een totaal nieuw perspectief. Het gaat om een integrale aanpak, dat diverse doelen dient. Diverse transities zijn van invloed op de vergroening of kunnen een moment zijn om vergroening van de grond te krijgen. Baten zijn niet altijd goed uit te drukken en komen op andere plekken dan waar de kosten liggen. Daarnaast vormen de transities in vergroening, wonen, energie en mobiliteit de basis voor een (behoefte aan een) integrale aanpak. Het combineren van deze opgaven is niet eenvoudig, met name vanwege de complexiteit van de verschillende thema's. Maar de noodzaak voor een integrale aanpak is actueler dan ooit. Dat vergt van alle actoren en betrokkenen een transitie in denk- en werkwijze: van sectoraal groenbeheer als sluitpost in de gemeentelijke begroting, naar aandacht voor integrale groenontwikkeling als essentieel thema op de beleids- en bestuursagenda. Op het vergroeningsproces, beleid en de betrokken actoren gaat het volgende hoofdstuk in.

3.1 Inleiding

Om tot een vergroening te komen, zijn ook verschillende processen relevant. Op basis van deskresearch en de door Platform31 georganiseerde workshop, blijkt dat bij gemeenten bovenal behoefte is aan een integrale aanpak die tot successen leidt (bijlage 3 en 4). Gemeenten herkennen de behoefte aan een meer geïntegreerde benadering van vergroening in de stad. Steeds vaker wordt vanuit een integrale samenwerking een beleidskolom-overstijgende aanpak gehanteerd; van sectoraal naar integraal, dat aansluit bij de doelstellingen van de nieuwe Omgevingswet. In dit hoofdstuk is een omschrijving gegeven van een aantal relevante processen. Per proces is aangegeven welke actoren hierbij op hoofdlijnen relevant voor zijn.

3.2 Integraal handelen dankzij de Omgevingswet

Voor de ontwikkeling en het beheer van de fysieke leefomgeving is de Omgevingswet een wezenlijke ontwikkeling. Met deze wet (die naar verwachting in 2022 in werking treedt) worden diverse wetten gebundeld en is sprake van

een verdere decentralisatie van de ruimtelijke ordening. De Omgevingswet heeft een aantal doelen. Zo wil de Omgevingswet stimuleren dat op een integrale manier naar de fysieke leefomgeving wordt gekeken. Dat betekent niet meer sectoraal naar specifieke opgaven kijken, maar juist meer in samenhang. Aan de andere kant is het ook de bedoeling om meer bestuurlijke afwegingsruimte en daarmee maatwerk voor decentrale overheden te creëren.

Omgevingsvisies

Alle overheden zijn verplicht een omgevingsvisie op te stellen. Het Rijk heeft de Nationale Omgevingsvisie gepresenteerd. Verschillende provincies hebben hun omgevingsvisie al gepresenteerd. De provincies moeten op het moment van de inwerkingtreding van de Omgevingswet een omgevingsvisie hebben vastgesteld. Gemeenten moeten dat in de komende jaren vaststellen. De omgevingsvisies geven een integrale visie op de lange termijn voor de leefomgeving en geeft de beleidsmatige basis voor ontwikkelingen. Omgevingsvisies zijn vormvrij. Wel geldt het voor gemeenten als vervanging van een aantal verschillende planvormen die in de wetgeving voor de



Omgevingswet van toepassing waren. Het vervangt in elk geval de structuurvisie, het waterplan, het milieubeleidsplan, het verkeer- en vervoersplan en de ruimtelijke aspecten uit de natuurvisie. Het zijn daarmee de wezenlijke visies waarin duurzaam groen een plek kan krijgen en de relatie met andere ontwikkelingen speelt.

Doordat omgevingsvisies vormvrij zijn, kan elke gemeente hierin zijn of haar eigen accenten leggen. De omvang van de omgevingsvisies verschilt per gemeente. Een beschrijving van de huidige situatie en de ontwikkelingen voor de lange(re) termijn, zijn in het algemeen een vast onderdeel van een omgevingsvisie. Een aantal onderdelen die in veel omgevingsvisies terugkomen en waar de relatie met groen direct zit, zijn de openbare ruimte en groenstructuren. Klimaatadaptatie, gezondheid en biodiversiteit zullen dan ook in veel omgevingsvisies ook aan bod komen. Zo'n omgevingsvisie is bij uitstek het middel om de samenhang tussen de verschillende onderwerpen te leggen. Denk daarbij aan thema's als mobiliteit (verminderen van autobezit kan leiden tot omzetten van parkeerplaatsen naar groene plekken) of het aardgasvrij maken van een wijk (wat in sommige gevallen een aanleiding is om de openbare ruimte te herstructureren).

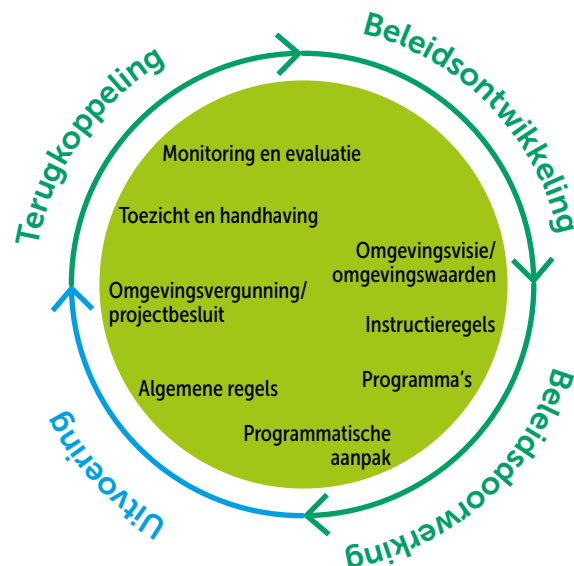
Bij stedelijke ontwikkelingen vormt vergroening vaak de sluitpost in de grondexploitatie, in natuurgebieden krijgt vergroening juist de hoofdrol. Vaak is dit het gevolg van de functie die groen op die plek vervult, vertegenwoordigd door de beleidskolom die primair verantwoordelijk is. Strikt genomen is de NOVI alleen bindend voor het Rijk, maar tegelijkertijd stimuleert de NOVI wel een integrale beleidskolom-overstijgende gebiedsgerichte aanpak richting provinciale en gemeentelijk omgevingsvisies.

Proces

Om groen op een goede manier te laten landen in wijken, is een visie nodig. Een (sectorale) groenvisie helpt om groen op een goede manier op de gemeentelijk agenda te krijgen. De focus van beheer van bestaand groen naar ontwikkeling van nieuw groen is hiervoor onontbeerlijk. Om daarnaast groen een goede positie te geven in de integrale ontwikkeling, is een juiste positionering in een omgevingsvisie van belang. De omgevingsvisies zullen handvatten bieden voor de doorwerking van het beleid in programma's en de uitvoering. De Omgevingswet biedt daarbij eveneens heldere haakjes om specifiek met monitoring en evaluatie aan de slag te gaan, zodat de beleidsdoorwerking op een goede manier in de gaten gehouden kan worden.

Actoren

De vergroeningsopgave is niet alleen meer een vraag voor de afdeling beheer en onderhoud, maar ook van beleid en van de afdelingen die verantwoordelijk zijn voor andere



Figuur 6. Beleidscyclus (bron: Aan de slag met de Omgevingswet)

transities. Het is een onderwerp dat op een nieuwe manier beschouwd moet worden, aangezien het meer vooraan in beleidsprocessen opgenomen zal moeten worden.

3.3 Interne ambtelijke afstemming en beleidscyclus

De interne afstemming binnen overheden loopt lang niet altijd even soepel. Sectoraal beleidskolom-denken en beleidstaal zijn mogelijk belangrijke oorzaken die een integrale samenwerking hinderen (als voorbeeld: afdeling WMO spreekt een andere taal dan het grondbedrijf). Dat is bijzonder als men in ogenschouw neemt dat de NOVI juist een sector-overstijgende samenwerking van overheden en externe partijen vraagt. Immers, bij een gebiedsgerichte aanpak hoort een gemeenschappelijke visie waarin meerdere beleidsvelden en belangen samenkomen.

Proces

Wat ook speelt, is het capaciteitsgebrek bij gemeenten om vergroeningsprojecten integraal op te kunnen pakken, met als gevolg dat menig ambtenaar leeft in de waan van de dag. Anders dan menig vooroordeel wordt gevormd, heeft het ambtelijk apparaat dat rondom vergroening actief is, het dagelijks druk. Het gaat vaak al mis bij de start van een beoogde samenwerking. Er wordt te weinig tijd vrij gemaakt voor reflectie, een goed gesprek of een alternatieve handelswijze met samenwerkende partijen 'dan wat men al jaren gewend is'.



Actoren

De beleidskolom van de kartrekkende procesmanager in dergelijke ontwikkelingen bepaalt meestal de functie en positie van deze vergroening, tussen siergroen en functioneel groen. Andere beleidskolommen mogen hun belang wel ter tafel brengen, maar dat leidt zelden tot een gebiedsgerichte aanpak. De vergroening wordt niet zelden óf een afgezwakte mengelmooie van smaken, óf het primaire beleidsveld blijft dominant. Met de nieuwe NOVI moet het stedelijke groen in de openbare ruimte (de levende openbare ruimte) integraal worden aangepakt. Dus niet sectoraal vanuit één primaire beleidskolom, maar gebiedsgericht beleidskolom-overstijgend te benaderen.

3.4 Het gemeentelijke proces bij klimaatadaptatie

In het najaar van 2020 heeft CROW's *Levende Stad* een enquête uitgezet over klimaatadaptatie. Het doel van deze enquête was verkennen in hoeverre het gemeenten lukt om klimaatadaptatiemaatregelen te treffen in de buitenruimte, wat eventuele problemen daarbij zijn en hoe zij hierbij geholpen kunnen worden.

Uit de antwoorden komt nadrukkelijk de behoefte naar voren van een integrale aanpak. Niet alleen van beleid naar uitvoering maar ook tussen ontwerp-inrichting-beheer en tussen vakdisciplines en beleidsvelden. Verder is soms ook een gemeente-overstijgende aanpak noodzakelijk; natuur stopt niet bij de gemeentegrens. Burgers worden goed betrokken bij het opstellen en nemen van klimaatadaptatiemaatregelen.

Dit vergt een gebiedsgerichte aanpak en maatwerk.

Een integrale aanpak met aandacht voor zowel de inhoud (harde kant) als proces (zachte kant, inclusief competenties en vaardigheden). Klimaatadaptatie is nog niet overal vastgelegd in een integraal beleidsdocument. Inkoop is het minst betrokken bij klimaatadaptatie en duurzaam groen.

Uit de antwoorden van de enquête blijkt dat er tot nu toe weinig aandacht is voor het afrekenbaar maken van beleidsdoelen via indicatoren. In de begroting zijn er weinig middelen opgenomen voor klimaatadaptatie. Richtlijnen voor klimaatadaptatie worden in 50% van de gevallen voorgeschreven. Wat opvalt is de versnipperde aanpak voor het opstellen van richtlijnen en het zichtbaar maken van kansrijke maatregelen. Zo zijn er verschillende initiatieven op het gebied van klimaatadaptatie zoals maatregelen aan gebouwen, openbare ruimte én infrastructuur die versnipperd verschijnen, maar die allemaal te maken hebben met verschillende onderdelen van duurzame gebiedsontwikkeling. Een gezamenlijke aanpak en afstemming is wenselijk.

Klimaatadaptatie kent koplopers en achterblijvers. Hoe betrek je de middenmoot en achterblijvers hierbij? Eén van de suggesties die gedaan is, is het organiseren van bijeenkomsten om kennis te delen en te inspireren. Bijvoorbeeld via het netwerk van *Levende Stad*. Kortom, de gezamenlijke inspanning op het gebied van klimaatadaptatie en duurzaam groen is op gang, maar er is nog een weg te gaan.

3.5 Het gemeentelijke proces bij stadsecologie

In de in hoofdstuk 2 reeds benoemde enquête door CROW onder stadsecologen, zijn ook vragen gesteld over de manier waarop ecologie wordt meegenomen in visie en beleid van gemeenten. Naast het opnemen in specifiek beleid, nota's en visies, gaven de respondenten ook aan dat het betrekken van de juiste expertise bij projecten van cruciaal belang is. Van belang is dat in specifiek beleid groen op een juiste manier opgenomen wordt, maar op het moment dat een integratie van beleid heeft plaatsgevonden, is de juiste expertise ook bij de uitvoering in projecten noodzakelijk.

Bij de vraag of ecologie wordt meegenomen of meegewogen bij tenders en aanbestedingen, werd wisselend gereageerd. Een aantal respondenten geeft aan dat ecologie nog niet, te weinig of alleen om te voldoen aan de Wet Natuurbescherming wordt meegenomen bij tenders en aanbestedingen. Andere respondenten geven aan dat ecologie veelal wordt meegenomen als toetsingscriterium of als gunningscriterium.

In de enquête hebben we de respondenten daarnaast gevraagd hun organisatie of gemeente een rapportcijfer te geven (nagenoeg elke respondent werkt bij een gemeente). Beleidsontwikkeling scoorde een 6.8 waarbij wordt aangegeven dat het in het algemeen de goede kant op gaat. De beleidsuitvoering scoort een 6.5 wat aangeeft dat natuurinclusief bouwen nog in de kinderschoenen staat. Daarnaast wordt er genoemd dat er winst te behalen valt op het gebied van prioritering, communicatie, het vertalen van goede intenties naar concrete acties. Het rapportcijfer voor het uitvoeren van duurzaam, ecologisch beheer scoort een 6,4. Om falend beheer tegen te gaan, maken veel respondenten gebruik van evaluerende en corrigerende gesprekken/overleg met bijvoorbeeld de groenbeheerder, de aannemer of de toezichthouder.

3.6 Vergroening in sociaal kwetsbare woonwijken

Ondanks de enorme woningbouwopgave, is de vergroeningsopgave in bestaande wijken minstens zo groot. Vaak is dit nog lastiger vorm te geven, omdat er geen automatisch momentum is om met vergroening aan de slag te gaan. Initiatieven vanuit de gemeente om te vergroenen, zijn hierin natuurlijk mogelijk. Met name in wijken met een groot corporatiebezit, biedt herstructurering een kans, aangezien er veelal ééns in de 30 jaar sprake is van een renovatie van de wooncomplexen.

Proces

De sociale uitdagingen in veel van deze wijken zijn niet gering. Om ook met fysieke opgaven aan de slag te kunnen gaan, is veelal een combinatie met de aanpak van sociale problematieken noodzakelijk. Daar komt een extra dilemma bij. In veel wijken zal de lage sociale slagkracht gering blijven. Zodra een huurder van een sociale woning hoger op de 'sociale waardeladder' weet te klimmen, verhuist de bewoner naar een betere wijk. De achtergelaten woning wordt ingevuld door een nieuwe bewoner die laag op de sociale ladder staat. Bij sloop-nieuwbouw is de corporatie voorts gebonden aan het krijgen van sociaal draagvlak door huurdersverenigingen, die vaak eisen dat de nieuwe woningen weer door sociale huurders kunnen worden bewoond. De wijk blijft daardoor in laag-sociaal daglicht staan.

Actoren

Tekorten op grondexploitaties worden echter gedekt door opbrengsten uit dure koop vastgoedontwikkeling: bewoners die hoger op de sociale ladder staan. Die bewoners willen vaak ook meer groen in en rondom de woning. Met de vraag naar meer groen in de stad dat ook nog eens betaalbaar is in aanleg, wordt de vraag naar meer gemengde wijken steeds nijpender. Helaas zijn nog niet alle corporaties, gemeenten en verhuurdersverenigingen (de lokale driehoek) zich bewust van deze veranderende marktvraag. Daarnaast vinden veel gemeentebestuurders het belangrijk dat er gebouwd wordt voor de minder bedeelden in de samenleving, maar dan wel in een buurgemeente of in die ene toch al bestaande sociaal-kwetsbare wijk (centraliseren van het probleem). Een gezonde mix in gebiedsontwikkeling van sociale, middeldure en dure woningen blijft daarmee voor kwetsbare wijken een opgave, die ook (de aandacht voor) het bekostigen van vergroening in de weg kan staan.

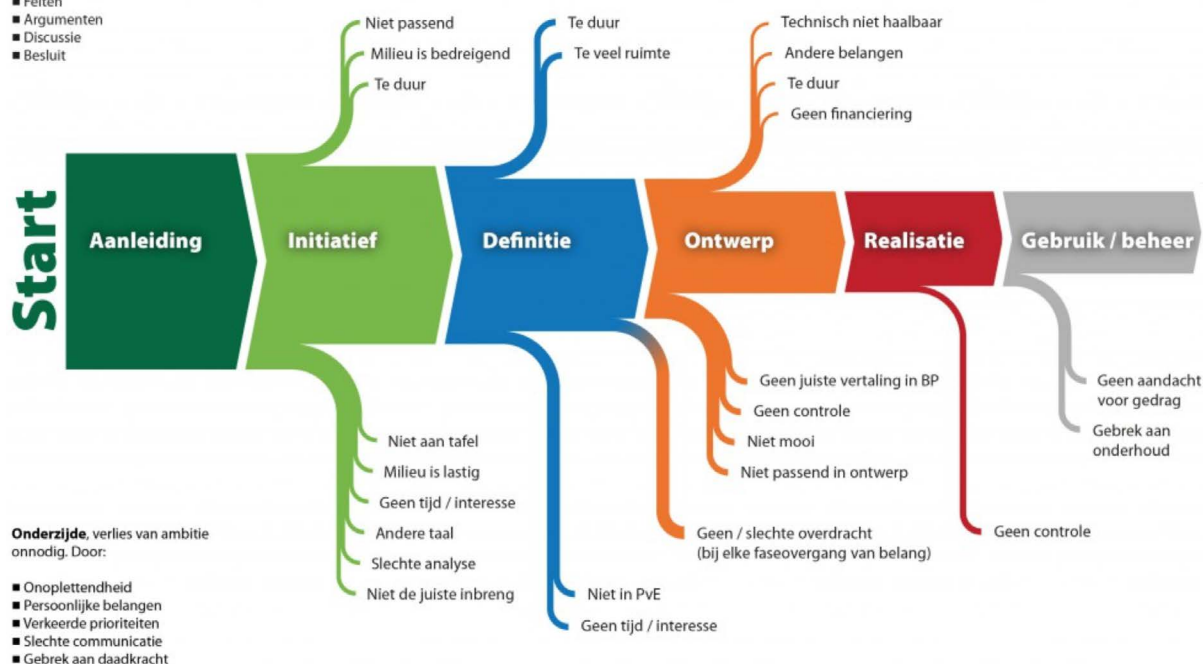
3.7 Vergroening in integrale gebiedsontwikkeling

Voor woningbouwontwikkelingen en andere gebiedsontwikkelingen gelden vergelijkbare processen, waarbij de ligging (binnenstedelijk danwel buitenstedelijk) van beperkte invloed is op de gebiedsontwikkeling. Naamgeving van de stappen is bijna in elk gebied anders, maar onderstaande stappen houdt Friso de Zeeuw aan in 'Zo werkt gebiedsontwikkeling':

- 1 Initiatief en verkenning
- 2 Planvorming en conditionering
- 3 Uitwerking en projectontwikkeling
- 4 Vastgoedontwikkeling en bouw
- 5 Vastgoedexploitatie en beheer openbare ruimte

Bovenzijde, verlies van ambitie
weloverwogen. Op basis van:

- Onderzoek
- Feiten
- Argumenten
- Discussie
- Besluit



Figuur 7. Wet van verlies aan ambitie (bron: Stijn van Liefeland)

Proces

Om groen een goede plek te laten krijgen bij gebiedsontwikkelingen, is een goede benadering van groen vanaf de eerste fase van belang. De keuze voor het type gebied en de locatie kan van invloed zijn op de kansen en mogelijkheden van vergroening. Bij de verkenning van een ontwikkeling, zal ook nagegaan moeten worden wat de kansen en potenties zijn van vergroening van een gebiedsontwikkeling. Dat vraagt om een andere manier van omgaan met de ontwikkelingen. Dit heeft ook doorwerking in de verdere fases. Het risico op een lagere realisatie van de doelstellingen is groot, met diverse redenen tot gevolg (zie Figuur 7).

Actoren

Een breed scala aan actoren heeft op verschillende momenten bij gebiedsontwikkeling een rol. In onderstaand figuur is aangegeven welke partij op welk moment een rol vervult in de waardeketen. Om vergroening op een goede manier te kunnen realiseren, is het van belang om de visie op en het beeld van vergroening door dit hele proces in stand te houden. Het is een risico in de overgang naar een volgende fase dat de blik op vergroening vermindert. Het vasthouden van de ambities en het creëren van een level playing field, helpt om de doelstellingen uiteindelijk overeind te houden.

3.8 Vergroening: publieke of private verantwoordelijkheid?

Ondanks de positieve impact op vastgoedwaardes, gezondheid en duurzaamheid wordt openbare ruimte en vergroening in Nederland nog algemeen beschouwd als een primaire taak voor de publieke partijen. Dit komt mede voort uit hun historische dominante sturing in het openbare domein. Voor de publieke sector betekent een eventuele inmenging van private partijen in vergroening van de openbare ruimte een voortdurende worsteling met de eigen procedures, beleidsvoorkeuren en politieke dynamiek. Desondanks roept de Nederlandse context en traditionele rolverdeling van overheidssturing bij de aanleg en exploitatie vragen op. Want steeds vaker zijn ook marktpartijen, het maatschappelijk middenveld en burgers hierbij betrokken. In de NOVI wordt deze integrale participatie gestimuleerd. Participatie die dankzij een paradigma-verschuiving en gedragsverandering van de Nederlandse burger steeds meer vanzelfsprekend wordt bevonden.

Uit deskresearch blijkt bijvoorbeeld dat de ontwikkeling van woonbuurten steeds meer aan marktpartijen wordt overgelaten (De Zeeuw, 2018). De overheid neemt hierin een faciliterende rol aan. Het hangt dan af van de welwillendheid van de marktpartijen om vergroening van de woonbuurt als uitgangspunt te nemen, of meer traditioneel de stedenbouwkundige context benadert met veel parkeerplaatsen en versterking. Het thema vergroening krijgt

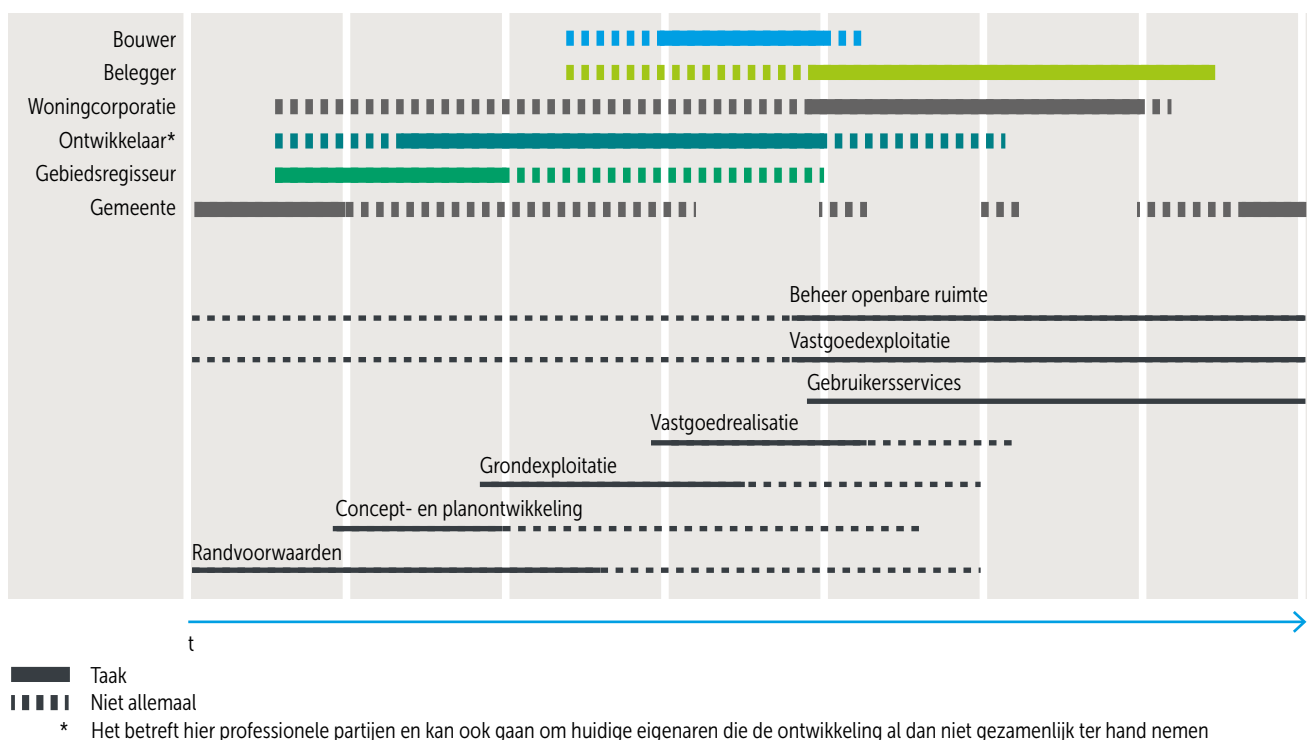
hierdoor mogelijk onvoldoende aandacht en er wordt vooral met (korte termijn) directe financiële kosten en baten rekening gehouden. De (lange termijn) immateriële kosten en baten worden minder tot niet belicht. Al zijn er ook marktpartijen die juist wel vergroening tot mission statement verheffen.

Daarnaast nemen de publieke ambities en belangen toe. Zo is er tegenwoordig een grotere maatschappelijke behoefte aan het inpassen van maatschappelijke en culturele functies in een gezonde, inclusieve, stedelijke omgeving. Een ander aspect van de veranderende opgave is de noodzakelijke energietransitie en verduurzamingsopgave, waaronder klimaatadaptief en circulair bouwen en inrichten van het openbaar gebied. De daarvoor op projectniveau nodige oplossingen kunnen niet altijd los worden gezien van de manier waarop een gemeente (of andere partij) in het omringende gebied maatregelen neemt en voorzieningen treft. Welke maatregelen het meest gewenst zijn, is niet altijd op voorhand aan te geven, maar zou gaandeweg de planvorming verkend moeten kunnen worden.

De vergroening houdt zich niet aan perceelgrenzen. Tuinen en daken van private eigenaren lenen zich goed voor een verdere vergroening. Corporaties en huizenbezitters kunnen hierin een rol spelen, maar bewoners zelf spelen hierin ook een belangrijke rol. Verschillende initiatieven zijn in het verleden al genomen om tot een groenere omgeving te komen. Denk hierbij aan 'Operatie Steenbreek'. Ook hebben verschillende gemeenten subsidies voor een vergroening van daken of tuinen. Daarnaast zijn in diverse wijken bewoners (initiatieven) actief, die zich inzetten voor hun leefomgeving. Het verbinden met deze bewoners is een kans om ervoor te zorgen dat de omgeving verder vergroent. Bewustwording van de bewoners, bedrijven en andere gebruikers helpt om de private ruimte te vergroenen. Bewustwording over verantwoordelijkheidsverdelingen kan een rol spelen. Veel bewoners vinden het normaal dat de overheid zorgt voor droge voeten, terwijl zij daarin zelf ook een rol spelen.

3.9 Openbare ruimte en meekoppelkansen voor vergroening

Ook in infrastructurele en bouwopgaven in de openbare ruimte zijn mogelijkheden om het versterken van vergroening integraal mee te nemen. In onderstaande paragrafen



Figuur 8. Waardeketen van gebiedsontwikkeling (bron: BPD)

eerst kort drie voorbeelden van meekoppelkansen om vergroening integraal aan te pakken.

Groenbeheer

Allereerst is sprake van regulier groenbeheer, vanuit een gemeente. Van beheer naar ontwikkeling is een grote stap: het vraagt een andere blik om naar de openbare ruimte te kijken.

Onderhoudswerkzaamheden openbare ruimte

Met name de vervanging van riolering zorgt voor een grote kans om met de openbare ruimte aan de slag te gaan. Vaak heeft dit een ingrijpende impact op de openbare ruimte en wordt dit moment aangepakt om de openbare ruimte te herinrichten, wat een kans biedt voor groen. Hierin zit een extra kans voor koppeling, met name omdat vergroening aan kans kan bieden om de capaciteit van de riolering te verminderen. Door hier op een slimme manier mee om te gaan, ontstaat de mogelijkheid om vergroening een oplossing te laten zijn voor gedachte noodzakelijke vergroting van de riolering (zie ook bijvoorbeeld de Handreiking Slim Koppelen klimaatadaptatie voor gemeenten van het programma Klimaatbestendige Stad van NKWK).

Een herinrichting van de openbare ruimte, omdat deze is verouderd of verloederd of niet meer aan alle eisen voldoet, geeft een aanleiding om met vergroening aan de slag te gaan. Vaak wordt groen wel bij deze opgaven meegenomen, maar lukt het nog niet overal om op een integrale manier naar groen te kijken.

Aardgasvrij

De komende decennia zal het aardgasvrij maken van woonwijken een grote opgave zijn. Afhankelijk van de alternatieven die voor de warmtebehoefte worden gekozen, zal hiervoor de impact op de openbare ruimte groot zijn bij de werkzaamheden, vergelijkbaar met rioleringswerkzaamheden.

Proces

Bij gebiedsontwikkelingen of de herstructurering van wijken, wordt een wijk in de regel integraal aangepakt, waardoor de meekoppelkansen aanwezig zijn. Daarnaast spelen ook regelmatig werkzaamheden in de openbare ruimte. Vanuit verschillende perspectieven biedt dit kansen om de vergroening aan te pakken.

Actoren

Deze werkzaamheden vallen grotendeels onder de verantwoordelijkheid van een gemeente of gemeenten zijn hier expliciet bij betrokken. Het gaat echter om een meer gebiedsgerichte aanpak om zo opgaven met elkaar te

combineren. Dit vraagt om andere werkprocessen en betere verbindingen tussen afdelingen. Het maakt dan vervolgens een groot verschil of de vergroening van de ruimte wel of geen extra kosten met zich meebrengt.

3.10 Financiering van duurzame gebiedsontwikkeling

De benadering van groen is veelal vanuit het perspectief van beheer. De vergroeningsopgave is echter een ontwikkelopgave geworden. Het vrijmaken van gemeentelijke budgetten is nodig om de opgave voor elkaar te krijgen. Wat zich hier veelal wrekt is dat budgetten gelabeld zijn, voor zover die budgetten er al zijn, die het ontwikkelen van groen op een integrale manier in de weg staan. Een integrale manier van kijken naar kosten en opbrengsten, zal hieraan bijdragen. Gebiedsgerichte budgetten helpen hier ook bij. In de NOVI worden hierin eerste stappen gezet op landelijke schaal, door onder meer NOVI-gebieden aan te wijzen. Dergelijke werkwijzen zijn ook op gemeentelijk niveau aan te bevelen. Het beter inzichtelijk hebben van de maatschappelijke baten van specifieke ingrepen, kan ondersteunend werken.

Groen wordt meestal als een kostenpost gezien en is in de praktijk dan ook 'het kind van de rekening' terwijl dit juist als bijvoorbeeld 'nature based solutions' sterk kan bijdragen aan het verminderen of oplossen van problemen zoals klimaatverandering en het realiseren van weerbare steden. Dit vraagt om een volledig andere manier van omgaan met de financiering en bekostiging van de leefomgeving.

De financiering van gebiedsopgaven zal op een gewijzigde manier vormgegeven moeten worden. Als groene doelstellingen meegekoppeld worden aan specifieke gemeentelijke uitgaven, wordt een eerste stap genomen. Een andere manier van tenderen, waarbij meer de nadruk op kwaliteit dan op financiën ligt, is hierbij bijvoorbeeld ook aan te bevelen. Door de koppeling met de SDG's en of bestaande duurzaamheidspaspoorten voor producten, materialen en gebieden ontstaat ook inzicht in de mate waarin deze bijdragen aan strategische doelen en ambities. Veel gebiedsontwikkelingen, en zeker de binnenstedelijke woningbouwlocaties, hebben te maken met onrendabele toppen (Holt e.a.: Analyse onrendabele toppen, 2018). Deze hoge kosten zitten in de aanleg van de openbare ruimte, plankosten, infrastructuur of sloop van panden. En bij de marktpartijen zijn de financiële mogelijkheden ook niet groot. Bij private partijen stijgen de kosten door onder andere parkeren of grondsanering. Dit noopt om bij gebiedsontwikkelingen onder meer naar optimalisatie te kijken. Op het moment dat groen niet op een goede manier

geborgd is, is de kans groot dat dit sneuvelt ten bate van andere ontwikkelthema's.

Er ligt bij gebiedsontwikkeling een sterke knip tussen de ontwikkelfase en de exploitatiefase. Degene die de kosten betaalt, is niet automatisch degene die de baten ervan ontvangt (Gietema e.a.: Creëren van maatschappelijke meerwaarde, 2018). Dit is bij groen zeker het geval. Ook gemeentelijk is een scheiding te zien tussen de rol van het Grondbedrijf (grondopbrengsten) en de rol van WMO (gezondheid en welzijn van bewoners), met ieder een eigen budget voor investeringen.

In geval van gebiedsontwikkelingen waarbij sprake is van gemeentelijk eigendom, spelen tenders een belangrijke rol. In dat selectieproces is het mogelijk te selecteren op uiteenlopende criteria en niet alleen op prijs (zie bijvoorbeeld de Reiswijzer Gebiedsontwikkeling).

Bij de aanleg of transformatie van een wijk zijn er altijd kosten die de ene partij maakt voor een andere partij. Dat geldt zeker voor gemeenschappelijk groen. Heurkens e.a. (Financiering van Stedelijke Transformatie, 2020) maken een overzichtelijk onderscheid tussen kostenverhaal, financiële bijdragen en baatafroming bij gebiedsontwikkeling. Bij kostenverhaal is er sprake van een sterk verband tussen de opbrengsten en bekostiging van een voorziening. Een nieuw park in een nieuwe woonwijk valt hieronder. In principe kan een gemeente de kosten hiervoor verhalen bij de ontwikkelaar van die nieuwe woonwijk. Belangrijk is hiervoor wel dat een maximum zit aan de hoogte van de te verhalen kosten, de zogenoemde macro-aftopping. Een gemeente mag dus niet meer kosten in rekening brengen dan de opbrengsten van de ontwikkelaar. Dit zorgt voor bescherming tegen verlieslatende ontwikkelingen. En betekent ook dat bij een eventueel privaat tekort de extra kosten voor rekening van de gemeente zijn (Heurkens e.a. 2020).

Bij financiële bijdragen zie je een zwakker verband tussen ontwikkeling en exploitatiegebied. De bijdragen zijn bedoeld voor bijvoorbeeld bovenwijkse voorzieningen, die dus een meerwaarde hebben voor een groter gebied dan de ontwikkeling zelf. Hiervan is sprake als het nieuwe park niet alleen een functie voor de nieuwe gebiedsontwikkeling zelf heeft, maar voor de hele stad een functie heeft. De nieuwe gebiedsontwikkeling moet hiervan wel profiteren en de bijdrage aan dit nieuwe park moet in verhouding zijn tot de totale kosten. Ook moet er een causaal verband zijn tussen het park en de nieuwe woonwijk.

Zonder de woonwijk zou het nieuwe park er dus niet komen.

Baatafroming is mogelijk in ons (belasting)systeem. In de praktijk gebeurt dit zeer beperkt, hoewel het mogelijk is op grond van artikel 222 van de Gemeentewet. In de praktijk blijken onderbouwing en inning beide lastig te zijn, waardoor het weinig gebeurt. Het gebeurt overigens wel deels met de WOZ-belasting. De impact hiervan is echter zeer gering, blijkt in de praktijk, omdat een hogere opbrengst in de WOZ-belasting een lagere uitkering vanuit het Gemeentefonds inhoudt.

3.11 Conclusies

Zoals uit dit hoofdstuk blijkt, vergt vergroening van alle actoren en betrokkenen een transitie in denk- en werkwijze: van sectoraal *groenbeheer* als sluitpost in de gemeentelijke begroting naar aandacht voor integrale *groenontwikkeling* als essentieel thema op de beleids- en bestuursagenda. Dat vraagt om doorzettingskracht om de opgave vol te houden om er zo voor te zorgen dat groen gedurende het hele ontwikkelproces behouden blijft. Maar het vraagt ook om kennis en competenties die interne samenwerking bevorderen. Bij sommige gemeenten betekent dit (eerst nog) werken aan een cultuuromslag. Het volgende hoofdstuk gaat nader in op een aantal praktische voorbeelden van specifieke oplossingsrichtingen.





4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk duiden we aan de hand van deze verschillende invalshoeken, de huidige praktijken in vergroening. We reiken praktische oplossingsrichtingen aan voor gemeenten die met vergroening aan de slag willen en daarbij willen leren van succesvolle praktijkvoorbeelden. Dit hoofdstuk biedt daarmee inzage in de vraag hoe vergroeningsoplossingen beter kunnen aansluiten op de gemeentelijke praktijk. Voorbeelden die zowel feitelijke oplossingen bevatten als de verbanden legt tussen de gemeentelijke praktijken van een integrale gebiedsgerichte aanpak.

4.2 NOVI: sector overstijgende gebiedsgerichte samenwerking

De NOVI staat voor een sector overstijgende gebiedsgerichte samenwerking. Mede op basis van dit onderzoek, constateren we dat dit nog niet goed uit de verf komt. Het lijkt nu vooral een beleidsambitie te zijn en de stap naar concretisering in processen en projecten moet nog gemaakt worden. We zien dus de urgentie om deze integrale aanpak concreet te laten landen in processen en projecten. Om van beleidsdoelen naar realisatie te komen - normaliter een proces van meerdere jaren voordat het tot in de haarvezels van de organisaties zit en ook zichtbaar wordt in projecten - is tijd nodig. De klimatologische, natuurgerelateerde en maatschappelijke uitdagingen vragen snelheid. Dit maakt het urgent om tot een gedegen integrale aanpak te komen die invulling geeft op beleid-, ontwerp, realisatie- en beheerniveau. Zeker als het gaat om nieuwe ontwikkelingen is samenhangend/integraal werken een must. Juist deze grote uitdagingen vragen om integraliteit en een meerjarig kennisprogramma om mensen en organisaties verder te brengen.

Daarnaast is er veel winst te behalen in bestaand gebied door aanwezige (en nieuwe) kennis tussen afdelingen/partijen te ontsluiten, innovatieve producten toe te passen en slimme dwarsverbanden te leggen (de zogenoemde meekoppelkansen te gaan benutten) en de effecten meetbaar te maken.

Vanuit de integraliteit onder de Omgevingswet en gesprek over integraliteit met G40-steden kunnen de volgende aanbevelingen en conclusies worden geformuleerd²:

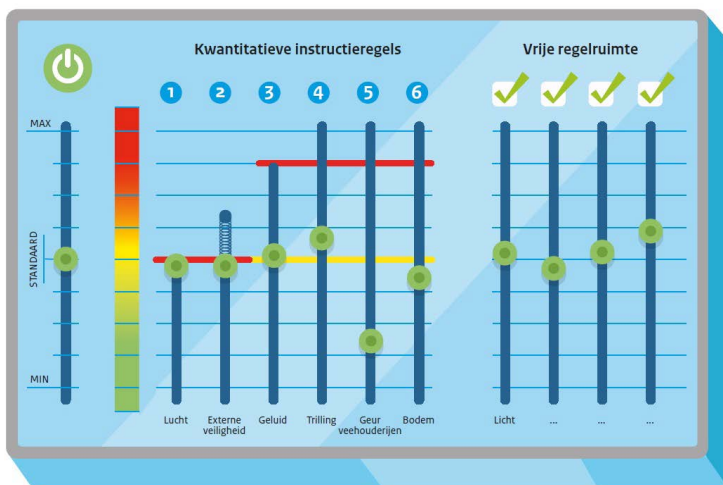
- 1 Neem de wijk als uitgangspunt
- 2 Professionals denken alleen aan hun eigen beleid: maak het breder en bedenk waarom je dat beleid maakt/hebt. Nadeel: mensen worden op hun eigen beleid afgerekend, dus daarin moet ook een verandering komen.
- 3 Er is nog teveel onvermogen om te zien hoe jouw sectorale beleid ook onderdeel is van het integrale beleid.
- 4 Laat zien wat integraliteit betekent.
- 5 Hoe maak je vervolgens vanuit die integraliteit een sectoraal programma?
- 6 Elke maatregel heeft voor- en nadelen.
- 7 Financiën zijn te vaak een sluitstuk.

² Bron: Platform31, 2021: <https://www.platform31.nl/wat-we-doen/kennisdossiers/kennisdossier-omgevingswet/verdieping-g40-en-g4-leerkring>

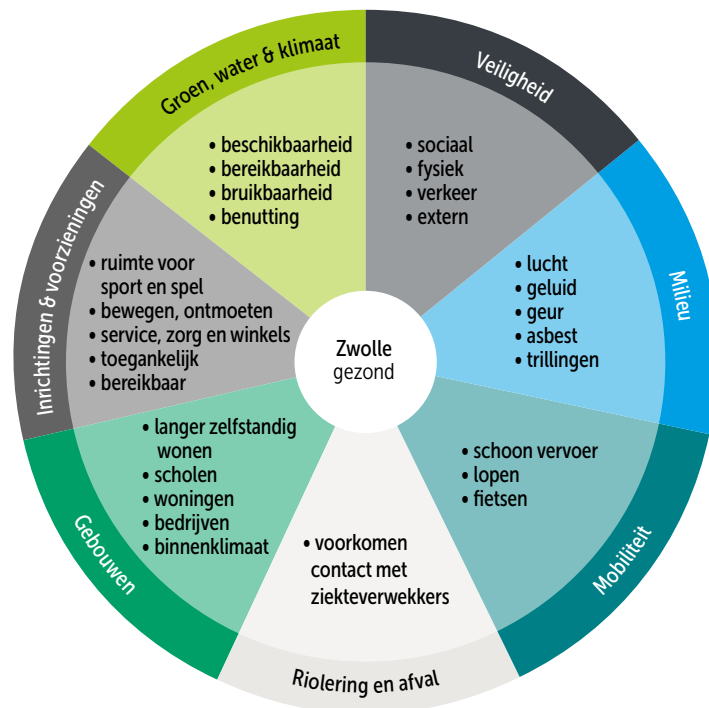
4.3 Omgevingswet: praktische oplossingen

Om invulling te geven aan de bestuurlijke afwegingsruimte, proberen veel gemeenten handvatten te ontwikkelen om initiatieven meer integraal te beoordelen. Vanuit de Omgevingswet wordt dit onder meer ingevuld door de introductie van het zogenoemde 'mengpaneel' (zie Figuur 9). Hierop kunnen overheden inzichtelijk maken hoe een bepaald initiatief scoort op diverse aspecten. In de praktijk

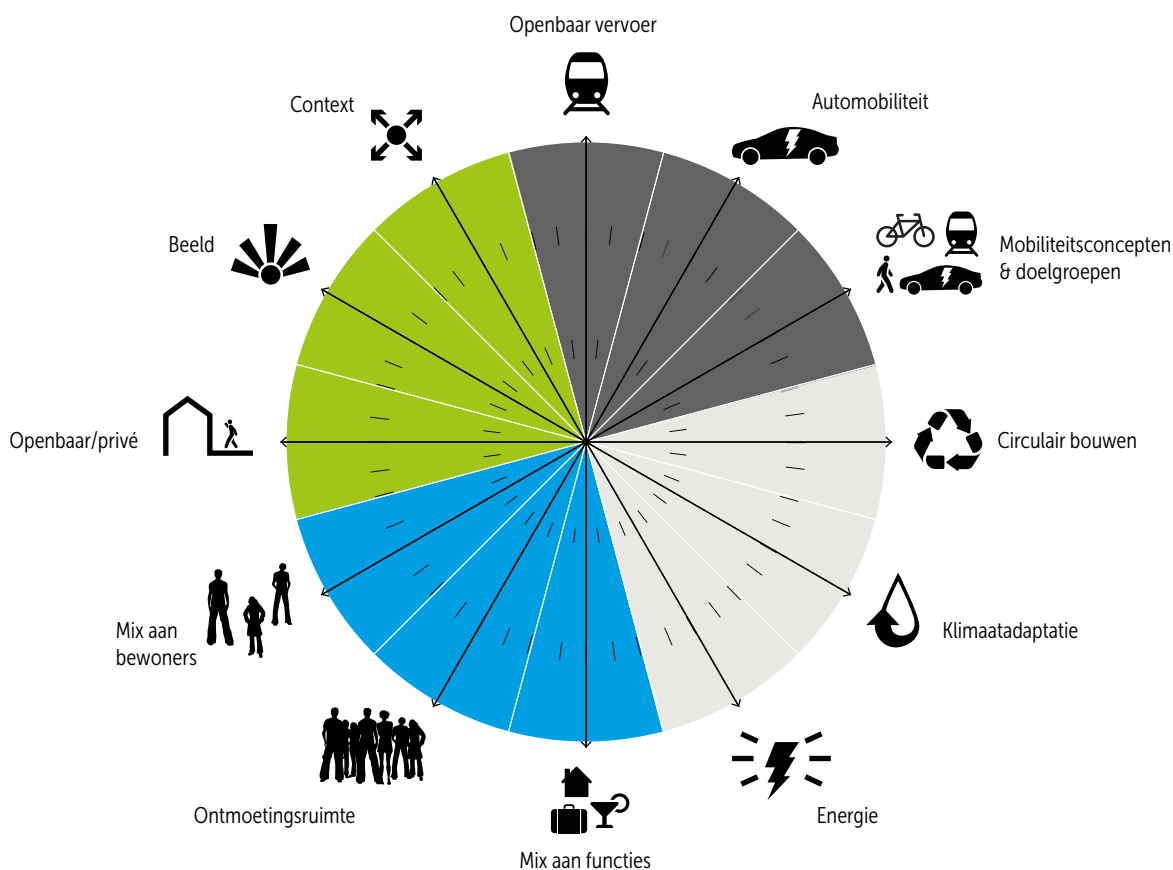
geven verschillende gemeenten daar op andere manieren invulling aan. Zo maakt Zwolle gebruik van een "Omgevingswiel Zwolle Gezond" en past Woerden bij de herontwikkeling van een nieuwe woonwijk een zogenoemd spinweb toe (zie Figuren 10 en 11). Dit past in de geschetste trend om meer integraal naar specifieke opgaven te kijken en bij de ontwikkeling van groen ook breder te kijken dan naar specifiek één doel.



Figuur 9. Mengpaneel Omgevingswet (bron: Aan de slag met de Omgevingswet)



Figuur 10. Omgevingswiel Zwolle Gezond (bron: gemeente Zwolle)



Figuur 11. Spinnenweb ontwikkeling Nieuw-Middelland in Woerden (bron: gemeente Woerden)

Op deze manier kunnen gemeenten meer inzichtelijke maken wat de brede doelstellingen voor een gebied zijn en hoe ontwikkelingen hieraan kunnen bijdragen. In de praktijk blijkt dit vaak goed te werken als gesprekinstrument om zo verschillende doelstellingen in samenhang te kunnen beschouwen. Initiatieven en ontwikkelingen verbeteren op het moment dat deze aan de hand van dergelijke instrumenten worden doorgenomen.

4.4 Praktijkvoorbeelden van oplossingsrichtingen

Er is al veel onderzoek gedaan naar de fysieke vergroening van de stad, de harde factoren (hoofdstuk 2). Zachte factoren – zoals beleidskolom-overstijgende interne samenwerking bij overheden om integraal een vergroeningsopgave op te pakken, of sociale wetenschap over hoe de bebouwde omgeving kan bijdragen aan het welzijn van haar bewoners – lijken in mindere mate onderzocht (hoofdstuk 3). Om hierin een stap te zetten, heeft

Platform31 een aantal gesprekken gevoerd met aansprekende projecten in Nederland die als voorbeeld kunnen dienen voor nieuwe integrale projecten in de toekomst, geheel in de gedachte van de NOVI.

De projecten en gesprekspartners zijn geselecteerd rondom de opgaven van integrale vergroening, die vanuit een gebiedsgerichte aanpak zijn aangestuurd en waarbij de gemeente beleidskolom-overstijgend heeft gehandeld of waarbij een marktpartij een integrale aanpak heeft ervaren. Hierbij gaat het vooral om de aspecten 1) samenwerking binnen gemeenten en gedeelde belangen, 2) communicatie en samenwerking met externen en 3) hoe de projecten gefinancierd zijn en naast maatschappelijke waarde, ook economische waarde toevoegen.

Op basis van interviews met de succesvolle praktijkpakken, distilleren we tien handvatten, lessen en oplossingsrichtingen. Hieronder worden deze verder toegelicht en uitgewerkt met succesvolle praktijkvoorbeelden.

1 Stimuleer langdurig commitment

Succesprojecten hebben vaak één of enkele vaste projectpartners die voor lange tijd verbonden zijn aan het project en proces. Falende projecten tonen vaak dat de verantwoordelijke bestuurders tussentijds veel wisselden. Het stimuleren van een langdurig commitment van dezelfde verantwoordelijk projectprocesmanager en teamgenoten op het project, werkt een succesvol eindresultaat in de hand.

Het transformatieproject de Nieuwe Mark in gemeente Breda is een goed voorbeeld. Hier heeft de verantwoordelijk projectleider en budgethouder al ruim vijf jaar de leiding. Ook is de verantwoordelijk wethouder al die tijd aangehaakt. Samen kennen zij de historie, de gemeentelijke ambities en weten zij in nauwe samenwerking met directe collega's, samenwerkingspartners en ook omwonenden en ondernemers dit project integraal op de kaart te zetten. Al deze inspanningen gaan ertoe leiden dat eind 2021 het project daadwerkelijk gerealiseerd wordt. Het is een sprekend voorbeeld hoe integraal werken en daarbij rekening houden met vele belangen, in de praktijk ook werkt wanneer de verantwoordelijk project-procesmanager zich langjarig committeert.

2 Werk proactief integraal samen, niet reactief sectoraal

De manier waarop het gemeentelijke apparaat bij het merendeel van de gemeenten nu nog is georganiseerd, werkt integrale samenwerking vaak tegen. Iedere beleidskolom wordt vertegenwoordigd door een daarvoor verantwoordelijk wethouder. Wethouders werken weliswaar samen in coalitie, maar hebben buiten het coalitieakkoord soms tegengestelde belangen. De gedragscultuur van reactief sectoraal handelen moet veranderd worden naar een proactief integraal samenwerken. Nog niet alle gemeenten passen deze werkwijze toe.

Bij Gemeente Oosterhout is enkele jaren geleden een cultuuromslag doorgevoerd, van sectoraal naar integraal samenwerken. De verantwoordelijk senior jurist grondzaken heeft zich sinds de start in 2016 gecommitteerd aan het project 'Verkoop van snippergroen'. Zij past de nieuwe werkwijze dagelijks toe. Enerzijds is de jurist het historische geweten dat in het proces de afgelopen vijf jaar tot eenduidige resultaten heeft geleid, anderzijds bewaakt zij ook de gemeenschappelijke belangen van de gemeente, als onderdeel van de in de gemeente doorgevoerde cultuuromslag. De interne verbinding met collega's wordt bewust gezocht, om in gezamenlijke afweging voor elk stukje snippergroen een afgewogen standpunt en besluit te nemen.

In de initiatieffase van een casus is hierop al op te anticiperen. Door de samenwerking, ieders rol en gedeelde belangen

aan de voorzijde vast te leggen in een zogeheten 'emergente adaptieve strategie', is al veel gewonnen, stellen Verheul et al in het rapport "Leren van stedelijke transformaties".³ Hierbij vormt niet een alomvattend masterplan de leidraad, maar een combinatie van het lokale DNA, mondiale ontwikkelingen, en een of meerdere sterke procesmanagers die de integrale ontwikkeling tot een succes willen maken. Kortom, succes komt dan voort uit daadkrachtig bestuur in combinatie met een adaptieve strategie, flexibele regels en een deels bottom-up benadering. Het draait om initiatieven nemen en doorzetten. Wie de samenwerking zoekt, discoursescoalities smeedt en een stip ver op de horizon zet, kan vergroening integraal op de kaart zetten.

3 Eerst de vraag, dan de onderwerpen, dan de beleidskolommen

Een zinvolle gebiedsgerichte aanpak start met de vragen die je wilt oplossen. Dat klinkt misschien als een open deur, maar er zijn genoeg voorbeelden waar vraag, doel en middel verwisseld zijn.

De vragen die je wilt beantwoorden, bepalen welke vergroeningsthema's hiervoor nodig zijn, en vervolgens welke beleidskolommen (afdelingen) in het proces vertegenwoordigd moeten zijn om daar de (deel-)oplossingen voor te creëren. Dat wordt in de praktijk nogal eens omgedraaid: de primaire discipline (beleidskolom) bepaalt eenzijdig de voor hen gewenste oplossing. Bij een gebiedsontwikkelaar is dit de kern van hun gebiedsgerichte 'bold statement'. "Het gaat erom dat zij in alle gebiedsontwikkelingen de locatie beter achterlaten dan bij aanvang aangetroffen!". Het is een hele ruime interpretatie en heel interessant als je je daarin gaat verdiepen. Om die ambities waar te maken, is monitoring en het meetbaar blijven maken van verschillen een belangrijk uitgangspunt. Maar het start bij de vraag: wat zijn de ambities?

Het type vergroening in stedelijke ontwikkeling is namelijk vaak ingegeven vanuit de gemeentelijke Nota Groenbeleid. Deze beperkende nota, welke door beleidskolom Groenbeheer is bepaald op basis van beheerkosten en gemeentelijke eenheid, strookt vaak niet met een hogere kwaliteit leefomgeving zoals menig marktpartij het graag zou aanleggen en opleveren. Een hogere kwaliteit leefomgeving die de belevingswaarde en woningwaarden doet stijgen en de gezondheid van de bewoners alsmede flora en fauna bevordert. Start daarom met de vraag die je wilt oplossen, en niet hoe de oplossing gerealiseerd en beheerd moet worden.

3 Verheul et al (2019), Stedelijke Transformatie/Platform31, Den Haag



Innovatieve kade van De Nieuwe Mark, Breda (bron: gemeente Breda, Greenquays)

4 Zoek (ook extern) de verbinding

Een belangrijke les is om buiten je eigen kaders en organisatie te kijken. Betrek externe samenwerkingspartners bij het project. Zoek, ook extern, de verbinding. Dat kan zowel leiden tot nieuwe kennis en ervaringen die jouw project verder brengen, als tot alternatieve financiering om het project haalbaar te maken. Alleen ga je misschien sneller, maar samen kom je verder.

Gemeente Breda heeft er bij het stedelijke vergroeningsproject 'de Nieuwe Mark' bewust voor gekozen om iets te doen dat nog niet eerder is gedaan. In de zoektocht naar geld om het straatbeeld van gevel tot gevel te vergroenen, is een Europese subsidieregeling aangetrokken die bedoeld is voor innovatie en experiment. Na een intensieve zoektocht zijn de juiste externe partners gevonden die aan dit experiment meewerken. Dat is wel een tip voor andere gemeenten die eenzelfde ambitie hebben. "Wij hebben met de onderwijsinstellingen WUR en TU Delft, het Waterschap Brabantse Delta, een boomkwekerij, en zowel lokale als landelijke natuur- en milieuorganisaties, een kwaliteitsslag weten te maken op ons denkvermogen en op het hele integrale ontwerp. Omdat je daarmee specialistische kennis binnenbrengt van constructief, tot materialen, tot welke flora en fauna is interessant dat hier kan floreren. Dat had je als gemeentelijke organisatie, hoe sterk ook, nooit zo integraal kunnen bedenken, ontwerpen en realiseren", stelt de verantwoordelijk gemeentelijk projectprocesmanager.

In Den Haag heeft, bij het CPO-woningbouwproject Groene Mient, het betrekken van externe expertise ook tot succes geleid. Een team van toekomstig bewoners heeft de handen en expertise over duurzaam bouwen ineengeslagen. De nieuwe bewoners hebben ieder hun expertise en netwerk in de groep gebracht en gedeeld, waardoor het resultaat groter was dan de som der delen. Inmiddels zo'n zes jaar geleden bedachten zij dat een groot kavel in de

stad plaats zou bieden aan een sociaalecologisch woonproject: sociale diversiteit en ruimte voor eigenheid, samenleven in verbondenheid, ecologisch verantwoord wonen, en betaalbaar, toegankelijk en flexibel wonen. Dit is tot uitdrukking gekomen in innovatieve architectuur en in het gebruik van duurzame materialen en technologie. Maar ook in gezamenlijke (buiten)ruimtes, zoals een gemeenschappelijke ecologische groene tuin, zelfvoorziening van energie, hergebruik van materialen en water en voedsel uit de buurt, toegankelijkheid en flexibiliteit. Op deze manier zijn de uitdagingen van de toekomst aangegaan.



Gemeenschappelijke eco-tuin, De Groene Mient, Den Haag

De les om buiten je eigen kaders en organisatie te kijken heeft zowel in Breda als Den Haag tot succes geleid. Voor Breda geldt dat met name in het aantrekken van bijzonder wetenschappelijke instellingen en specialisten; zij maken letterlijk en figuurlijk het verschil en brengen inzichten die je zelf niet anders kunt organiseren, zowel in wat je kunt maken als hoe je het beste het proces er naartoe kunt organiseren. Bij Groene Mient was een aantal bewoners zelf werkzaam voor kennisinstellingen en overheden, die

daarmee de nodige kennis in wisten te brengen om tot innovatieve oplossingen te komen.

5 Ga structureel vanaf de start samen het gesprek aan
Samenwerken valt of staat met het spreken van een gemeenschappelijke taal, waarin alle sprekers dezelfde definities en uitgangspunten hanteren. Het helpt niet om in te vullen voor een ander wat een ander zal denken. Het lijkt een open deur, maar structureel samen het gesprek aangaan over gemeenschappelijke ambities, blijkt minder gebruikelijk dan verwacht. De omgevingstafel is bijvoorbeeld een toepasbaar instrument hiertoe om de samenwerking tussen verschillende gemeentelijke afdelingen te stimuleren.

In gemeente Deventer blijkt dat een van de belangrijkste succesfactoren van een integrale samenwerking "een goed gesprek" is. Dat begint door vroegtijdig, bij de start van het project, of liever nog in de aanloopfase, met elkaar het gesprek aan te gaan, zoals aan de omgevingstafel. Hier zitten letterlijk de betrokkenen van verschillende afdelingen aan tafel. Door samen de ambities en het doel van het project te formuleren, werkt iedereen naar hetzelfde resultaat. Door een gemeenschappelijke visie creëer je een gezamenlijk startpunt en veel energie voor de verloop van het project. Om na een vliegende start de energie erin te houden, is het cruciaal om structureel het gesprek blijven te voeren met alle betrokkenen. Een manier om dat gesprek op gang te houden is door domeinoverstijgende subdoelen te formuleren waar verschillende betrokkenen zich verantwoordelijk voor voelen. Zo creëer je eigenaarschap en maak je de samenwerking tussen verschillende afdelingen een must.

Ook bouwende gebiedsontwikkelaar Heijmans benadrukt de waarde van vroegtijdig samen de ambities vaststellen. "Daarbij gaat het om het integrale systeemdenken om helemaal in het begin van een ontwikkeling ambities en thema's te stellen. Om van jezelf en van partners als waterschappen, gemeenten en omwonenden om die ambities te halen.", stelt de directeur Vastgoed. Het gaat dan om vooraf ambities bepalen en daarop gaan ontwerpen. Achteraf wordt of heel duur, of 'windowdressing', of een marketingverhaal, maar haalt nooit meer het effect van vooraf. Daar heeft het bedrijf inmiddels tweeëneenhalf jaar ervaring in en dat bevalt hun goed. Het is een bepaalde manier van werken en stappen maken. Wat geleerd wordt, is input voor nieuwe projecten.

6 Sta open voor andersdenkenden
Participatie is een belangrijk onderdeel in de NOVI. Participatie kan op vele manieren worden toegepast, maar

start met het openstaan voor andersdenkenden. Luisteren is iets anders dan horen.

Breda is ook een sprekend voorbeeld als het gaat om het betrekken van meerdere disciplines bij het ontwerp en de inrichting van de Nieuwe Mark. Zo werden voor direct omwonenden en ondernemers, maar ook andere belangstellenden, avonden en webinars georganiseerd. Dat is een belangrijk onderdeel voor draagvlak. Daarbij is bewust gekozen voor een aantal specialistische thema's (thema's zoals natuurinclusiviteit, recreatie of toegankelijkheid) die elk afzonderlijk in een sessie op de agenda zijn gezet. Sessies die informatief waren in zenden, maar bovenal ook luisteren naar de ideeën van de deelnemers. Dat spreekt mensen enorm aan. Het resultaat van deze deelsessies is dat er breed draagvlak is ontstaan voor het ontwerp. De verschillende ambities (vragen) zijn vertaald in een gedeeld verlangen. De les die hieruit getrokken kan worden is dat open communicatie over ambities, intern én extern, kan leiden naar meer draagvlak onder de bevolking. Daarbij is het zenden én ontvangen.

Ook gemeente Zwolle is actief in vergroening. Hier wordt het bijvoorbeeld gevonden in de nieuwe verbindingroute van de binnenstad over het NS-spoor richting Hogeschool Windesheim en de IJssel. Er wordt al nagedacht over thema's als natuurinclusiviteit, klimaatadaptatie, gezondheid, verblijf en ontmoeting. Ook het openbare spoorviaduct voor voetgangers wordt groen aangelegd - in tegenstelling tot wat je zou verwachten - met het creëren van verblijfsplekken met bomen en bloemperken boven het spoor. De ideeën voor het ontwerp op en van deze verbindingroute zijn aangedragen door stedenbouwkundige Henk Snel. Samen met Mothership, een bedrijf in kunstzinnige conceptontwikkeling, heeft hij in Zwolle, door het gesprek aan te gaan en daarin te luisteren naar omwonenden en belangstellenden, meer draagvlak én vernieuwende ideeën voor deze innovatieve plannen gevonden.

Bovenstaande voorbeelden tonen hoe het openstaan voor andersdenkenden kan leiden tot meerwaarde voor iedereen.

7 Bekijk de vergroeningsopgave vanuit de waarde voor de plek

Loop eerst eens rond op de plek, maak kennis met de buurtgemeenschap, voordat je vanuit je kantoor nieuwe oplossingen bedenkt. Proeven, zien, ruiken en voelen; belangrijke ervaringen op de plek die bijdragen aan een creatieve oplossing. Bekijk de voor- en nadelen van type vergroening ook eens vanuit een ander perspectief. Als er reden is om een hogere kwaliteit vergroening toe te

voegen aan die plek, biedt daar dan ook de ruimte voor. Ook als de hogere kwaliteit niet benoemd is in de Nota Groenbeheer of de Groenvisie.

Een oplossing om toch hogere kwaliteit te realiseren kan bijvoorbeeld zijn om vroeg in het ontwikkelproces met projectontwikkelaars hogere ambities vast te leggen in een side-letter naast de (anterieure) overeenkomst. Marktpartijen kunnen via subsidies voor groenaanleg investeren in hogere kwaliteit leefomgeving (vaak inclusief het beheer ervan door de nieuwe bewoners en/of private groenbeheerders). Zo kan een hogere ambitie worden gerealiseerd én kan gemeente worden ontlast in de beheerkosten van deze oplossingen. De grondwaarde blijft hetzelfde, maar de leefomgeving stijgt in kwaliteit rondom verduurzaming en vergroening. In de praktijk wordt deze verbinding nog zelden gelegd en is sterk afhankelijk van zowel de medewerking van de gemeentelijk projectleider als van de ontwikkelaar die deze werkwijze, die hartstikke legaal is, willen omarmen.

8 Laat technologie en digitale data het proces begeleiden

Het conceptueel ontwerpen van een vergroeningsopgave door het gebruik van digitale 3D-simulaties, kan een grote bijdrage leveren aan integrale samenwerking. Veel vakprofessionals anders dan groenbeheerders kennen het bestaan van deze systemen niet. Dankzij (bestaande) realtime beschikbare 'big data' van bomen en planten ligt dé oplossing misschien al voorhanden. Daarmee kan de oplossing in 3D worden ontworpen én is ook direct de maatschappelijke impact inzichtelijk te maken. Het biedt inzichten aan groenbeheerders en hun collega's van andere afdelingen (zoals stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten, grondbedrijf, WMO) die in de vorige eeuw nog niet aangereikt konden worden. Het bevordert de integrale samenwerking om samen te zoeken naar de meeste maatschappelijk toegevoegde waarde. Laat daarom technologie en digitale data het vergroeningsproces begeleiden.

Het kan en het werkt. De BomenMonitor™ is bijvoorbeeld een kadaster van alle ruim 100 miljoen Nederlandse bomen, welk nauwgezet beheerd wordt. Deze Big Data ondersteunt in allerlei vraagstukken rondom vergroening, klimaatadaptatie en klimaatmitigatie. Software maakt het mogelijk om te rekenen met de big data uit de BomenMonitor en meerdere oplossingsrichtingen door te rekenen. Dit leidt regelmatig tot vernieuwende inzichten waarmee gemeentelijke groenbeheerders het gesprek aan kunnen gaan met collega's van het grondbedrijf, WMO en andere sociaal-maatschappelijke beleidsvelden. Het gebruik van

deze digitale mogelijkheden bevordert daardoor integrale samenwerking. Daardoor wordt het eenvoudiger de opgave integraal gebiedsgericht te behandelen.

Maar het blijft mensenwerk; als de mens niet mee wil werken, bewust of onbewust, kan ook Big Data geen verandering tot stand brengen in het proces.

9 Monitor groen en natuurinclusief bouwen

Er zijn meerdere gemeenten die gebruik maken van een systeem om vergroening meetbaar te maken en te monitoren. Zowel Leiden, Deventer als Den Haag maken bijvoorbeeld gebruik van een 'puntensysteem groen en natuurinclusief bouwen'. Het systeem vereist meer oplossingen ten bate van groen en natuurinclusiviteit in gebouwen en de gebouwde omgeving. Het vormt daarmee een eenduidig handvat dat voor alle ontwikkelaars hetzelfde uitgangspunt biedt. Dit verduidelijkt de gezamenlijke ambities en doelen, maakt deze meetbaar en helpt bij de samenwerking.

Echter, er zijn vele soorten 'natuurpuntensystemen' in omloop. Dat maakt juist dat er geen level playing field is of landelijk gelijkwaardig instrumentarium, want elke gemeente doet zijn eigen ding. Maar er is wel de behoefte aan monitoring van groen in de stedelijke leefomgeving dat voor heel Nederland dezelfde uitgangspunten hanteert. Zodat een ontwikkelaar die in meerdere gemeenten actief is, steeds hetzelfde systeem kan hanteren.

Hoe werkt zo'n puntensysteem eigenlijk? Wil een ontwikkelaar én kwalitatief sterke woningen realiseren én ook nog duurzaam groen integreren, dan kost het vaak meer dan het opbrengt en misschien nog meer dan de businesscase al aankon. Denk aan grastegels voor bezoekersparkeerplaatsen, vleermuiskasten, vogelnestplek op gevels of groene sedumdaken. Maar op termijn kan deze investering in duurzaam groen de klimaatproblemen juist vóór zijn. Door het plan te ontwerpen op basis van het verdienen van natuurpunten, kan de ontwikkelaar de meerwaarde van extra vergroening voor maatschappelijke impact inzichtelijk maken. Het is een rekenwijze waar de ontwikkelaar, door goed na te denken over duurzaam wonen, voordeel mee kan doen. Want juist voor klimaatdoelen zijn er subsidies beschikbaar. Daardoor wordt het wél mogelijk om woningen en het maaiveld groen te verduurzamen, ten bate van alle betrokkenen, inclusief een haalbare businesscase.

10 Werk aan maatschappelijk én financieel rendement

Hoe mooi een ambitie ook is, het project moet wel financieel en maatschappelijk verantwoord zijn. De tip voor

gemeenten is een financieringsmodel te kiezen dat zowel inrichtingskosten als beheerskosten in beeld brengt. Evenals de directe en indirecte baten op korte en langere termijn, die deels ook door big data inzichtelijk kunnen worden gemaakt. Zoek daarom ook binnen de gemeentegrenzen naar collega's die mogelijk baat hebben van een investering in vergroening en trek samen op.

Marktpartijen die willen investeren in klimaat adaptief bouwen (groene daken) en ook op maaiveld hogere biodiversiteit nastreven (groene tuinen), worden nu gestraft ten opzichte van marktpartijen die dat niet doen. Bij tenders, omdat hogere investeringen leiden tot een lagere grondprijs; het grondbedrijf oordeelt op basis van de hoogste grondwaarde, niet op basis van de beste vergroening voor de lange termijn. Bij Groenbeheer, omdat de hogere kwaliteit vergroeningsproducten ontbreken in de nota Groenbeleid en dus worden afgewezen. Vaak zelfs een combinatie van deze twee afwijzingen. Maar hogere kwaliteit vergroening leidt vaak tot versterkte belevingswaarde en ruimte voor ontmoeting. Vergroening is dan ook in baten uit te drukken, die ook een relatie met niet-groene zaken hebben: zoals hogere VON-prijzen / huurprijzen (vastgoed), hogere WOZ-waarden (vastgoed), hogere toeristische waarde (gebieden), minderkosten lagere uitgaven stadsbeheer (groen), minderkosten uitgaven zorg (WMO).

4.5 Wat kan er nog meer ontwikkeld worden?

Kennis

Op veel plekken is behoefte aan kennis. Dat is voor een deel nieuwe kennis, maar gaat ook over de betere verspreiding van kennis, de toepassing van kennis en het delen en leren van elkaar. Voor gemeenten helpt het om enerzijds gebruik te maken van alle beschikbare kennis (zoals in hoofdstuk 2 is opgesomd), maar ook om actief op zoek te gaan naar nieuwe kennis is de vorm van nieuwe voorbeelden en gezamenlijk evalueren van de juiste aanpakken. Dit gaat over vakinhoudelijke kennis, maar ook over kennis van processen, procedures en belangen van de verschillende domeinen.

Instrumentarium

Er zijn veel tools, keurmerken en labels beschikbaar. Verreweg de meesten van deze tools richten zich op één aspect van duurzaamheid zoals de CO₂-prestatieladder, BlueLabel, het Natuurpuntensysteem, een beeldbestek voor de openbare ruimte of het Ambitiweb. De samenhang tussen deze tools is er niet en dat betekent ook dat deze los van elkaar worden gebruikt. Juist de samenhang tussen deze verschillende aspecten kan helpen om goede vergelijkingen te maken.

Procestools die de samenhang tussen de verschillende disciplines inzichtelijk maken, geven tevens invulling aan de behoefte om te komen tot een structurele en programmatistische aanpak die nu in feite ontbreekt. Daarnaast kunnen we hier de koppeling maken met de Sustainable Development Goals en de thema's die in de NOVI naar voren komen.

Juiste competenties

Om vergroening succesvol te laten zijn, is samenwerking tussen verschillende disciplines noodzakelijk. De integrale benadering, in lijn met de Nationale Omgevingsvisie, is een andere benadering dan de beleidsmatige benadering. Het denken en handelen gebeurt nu nog veel vanuit het eigen beleid, terwijl een meer gebiedsgerichte benadering noodzakelijk is. Hiervoor moet specifiekere gekeken worden wat een gebied nodig heeft en hoe dat bereikt kan worden. Dat gaat niet alleen over het beschikbaar hebben van inhoudelijke kennis, maar ook over competenties om integraal te werken. Aangezien vergroening mensenwerk is en gaat over samenwerking, zijn andere vaardigheden nodig. In toenemende mate besteden opleidingen in gebiedsontwikkeling aandacht aan dit gebiedsgerichte samenwerken en het ontwikkelen van de individuele competenties die hiervoor nodig zijn, zoals Master City Developer (MCD), Master of Urban and Area Development (MUAD) en Sobe Academ).

Ook spreken diverse sectoren een andere taal of hanteren andere definities. Hier op een goede en effectieve manier mee om kunnen gaan, is van belang voor het effectief laten zijn van de vergroeningsopgave. Maar ook een interpretatie van de bestaande richtlijnen en normeringen en het in samenhang beschouwen en duiden van de cijfers en gegevens is een vaardigheid die wat van medewerkers vraagt. Zo kunnen gegevens ondersteunend zijn aan de beslissingen en ook ruimte geven voor bestuurlijke afwegingsruimte. Gemeenten hebben hierin een verantwoordelijkheid om de juiste mensen met de juiste kennis aan te nemen.

4.6 Conclusies

Er is al veel kennis over vergroening, maar veel van die kennis is versnipperd en vaak ook opgesteld vanuit één beleidsdoel. De eerste stappen naar een integrale benadering van vergroening zijn gezet. Een aantal Nederlandse gemeenten heeft hun ervaringen met zowel de harde kant als de zachte kant rondom vergroening met ons gedeeld. Praktijkvoorbeelden die andere gemeenten kunnen overnemen om ervan te kunnen leren. Rode draad hierbij is dat het noodzakelijk is over de eigen beleidsdoelen heen te kijken.

5.1 Inleiding

Op basis van enquêtes, workshops, interviews en aanvullende gesprekken met stakeholders rondom duurzaam groen, komt duidelijk de behoefte naar voren van een integrale aanpak van duurzaam groen in de fysieke leefomgeving. De constatering in dit rapport is dat er nog weinig op een integrale manier naar groen gekeken worden. Dit rapport geeft een analyse om te duiden waar dit door komt. Met een korte en overkoepelende aanzet per onderwerp dat van belang is voor groen, hebben we geprobeerd een eerste aanzet te doen voor een meer inhoudelijke integratie. In dit rapport is tevens een aantal handvatten en oplossingsrichtingen gegeven hoe hiermee nu aan de slag kan worden gegaan.

5.2 Beantwoording van de hoofdvragen

In dit onderzoek hebben we vier hoofdvragen onderscheiden, die hieronder aan bod komen.

A Welke elementen/knelpunten zijn er in de gemeentelijke praktijk rondom het toepassen van duurzaam groen?

Eén van de belangrijkste voorwaarden c.q. verbeterpunten die genoemd is door de geraadpleegde professionals, is de noodzaak van een integrale aanpak voor het toepassen van duurzaam groen. Niet alleen van beleid naar uitvoering maar ook tussen ontwerp-inrichting-beheer en tussen vakdisciplines en beleidsvelden.

Bestaande kennis is versnipperd en vaak niet bekend bij decentrale overheden en andere stakeholders. De wens wordt geuit om dit op een slimme manier beter te ontsluiten.

B Hoe kunnen vergroeningsoplossingen beter aansluiten op de gemeentelijke praktijk om daarmee de kans van slagen te vergroten?

Meer aandacht voor een integrale aanpak zorgt voor een betere aansluiting van het gemeentelijk groenbeleid. Duurzaam groen kan via vier hoofdlijnen op positieve wijze bijdragen aan klimaatadaptatie (hittestress, waterberging), gezondheid (bewegen, mentaal en fysiek welbevinden, luchtkwaliteit, sociale ontmoetingsplek), biodiversiteit en de economie /economisch voordeel (stijgende vastgoedwaarde door groene omgeving).

Biodiversiteit is voor de meeste stadsecologen het belangrijkste argument voor duurzaam groen; het minst het economisch voordeel. Terwijl bij veel vergroeningsprojecten wel degelijk economisch voordeel is te behalen, als ook stadsecologen over hun schutting kijken naar andere beleidsvelden dan wel weten waar deze kennis eenduidig

beschikbaar wordt gesteld. Wel wordt het belang gezien van de synergie tussen de verschillende argumenten voor het toepassen van duurzaam groen. Voor het toepassen van duurzaam groen is een integrale aanpak noodzakelijk waarbij de kennis beter verspreid dient te worden onder alle betrokken disciplines.

C Hoe kunnen gemeenten op een integrale manier werken aan vergroening van stedelijk gebied waarbij de koppeling met de Nationale Omgevingsvisie en de Omgevingswet wordt gemaakt?

Integrale manier van werken is niet alleen op inhoud maar ook op proces (zachte kant). De lessen uit de praktijk kunnen hiervoor een kapstok vormen, inclusief de beschikbaarheid van state of the art kennis.

Om de koppeling met de Omgevingswet en de NOVI mogelijk te maken is een samenhangend geheel van doel-, prestatie- en effectmonitoring noodzakelijk. Integraal samenwerken voor zowel bestuurders als ambtenaren is hierbij de toekomst. De NOVI vereist dat op nationaal niveau, maar dat heeft uiteraard ook een noodzaak op gemeentelijk niveau. Het gaat hierbij niet alleen om groen, maar ook de link naar andere transitie-inwoners, energie en mobiliteit. Die tijd is nu, en alle vakprofessionals worden uitgedaagd daarin mee te doen, te ontwikkelen.

D Worden er vanuit de Rijksoverheid regels opgelegd die als belemmerend ervaren worden voor het vergroenen van de stedelijke omgeving, of mist er juist regelgeving op dit gebied?

Omdat de ruimtelijke ordening grotendeels is gedecentraliseerd, is de regelgeving vanuit het Rijk geen grote barrière. Wel lichtte een deel van de respondenten toe dat de regels zelfs duidelijker en meer randvoorwaardelijk mogen zijn om zo scherper richting te geven. Daarnaast is er ook behoefte aan stimulans, kennis, voorbeelden van aanpakken, eenduidiger data en vergelijkbaarheid tussen gebieden. De Rijksoverheid kan hierin een belangrijke rol spelen.

5.3 Resumé wensen en behoeften

Er is behoefte aan meer kennis. Kennis over het vakgebied van groen om specifieker te kunnen duiden wat de voordelen van groen zijn en welke kwalitatieve eisen aan groen gesteld moeten worden. Dit is deels kennis die al aanwezig is en deels kennis die nog ontwikkeld moet worden. Daarnaast is behoefte aan bijscholing van andere actoren die relevant zijn voor groen, zodat deze actoren op een effectieve manier groen in hun plannen kunnen meenemen. Daarbij lijkt de zoektocht ook nog te gaan naar de synergie van groen: groen dat verschillende doelen dient.

Een integrale manier van werken gaat niet alleen over inhoud maar ook op proces (zachte kant). Juist de samenwerking met andere partijen en de daarbij behorende competenties, zullen leiden tot effectieve processen.

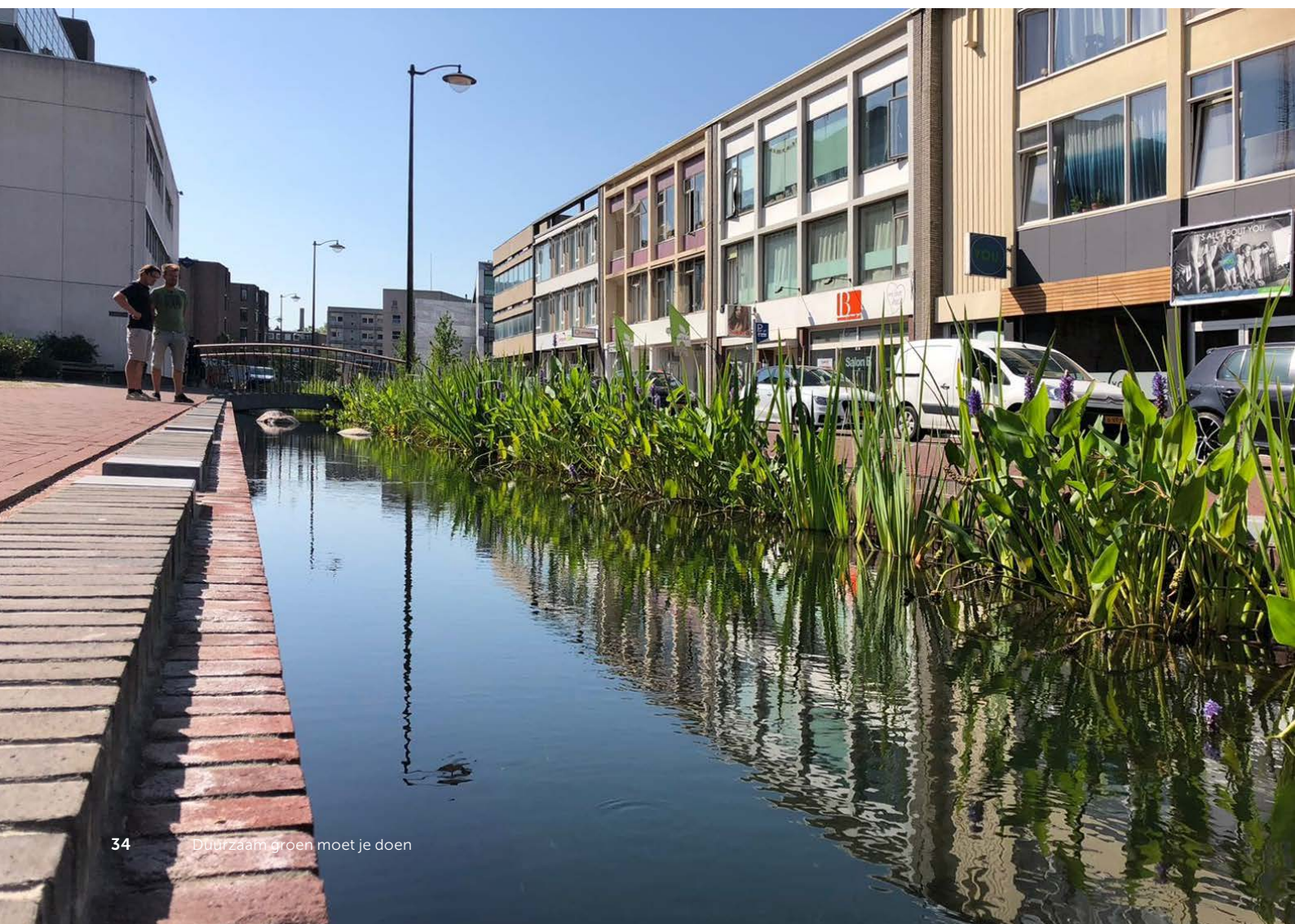
Op basis van de bevindingen en wensen kunnen de volgende aanbevelingen worden geformuleerd voor vergroeningsbeleid op gemeentelijk/regionale schaal:

- Formuleren van een (ruimtelijk en financieel afgewogen) vergroeningsambitie op basis van doelstellingen gezondheid/leefbaarheid, klimaatadaptatie en biodiversiteit.
- Regelen van de doorwerking van ambitie naar diverse relevante besluiten en onderlinge afstemming van besluiten.
- Beschikbaarheid van kennis om afwegingen tussen alternatieve vormen van vergroening tussen groene doelen onderling te kunnen maken en idem m.b.t. kosten en opbrengsten. Stel informatie beschikbaar van best practices duurzaam groen, maar ook voor functiecombinaties met niet-groene functies.

- Financieringsmodel dat zowel ontwerp/inrichtingskosten als beheerkosten in beeld brengt, evenals de directe en indirecte baten op korte en langere termijn.

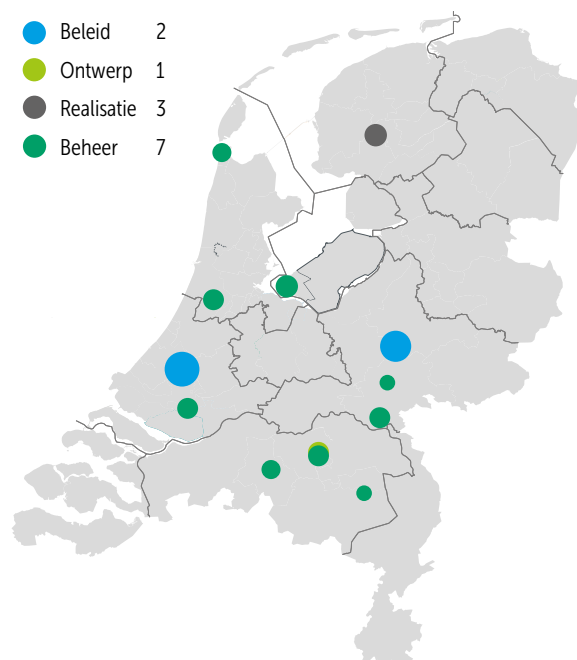
Om verder vooruit te kijken om grote stappen naar de toekomst te kunnen maken, kan een digitale kennisomgeving hierbij ondersteunend zijn, die de mogelijkheid biedt van kennisontwikkeling, kennisdeling en kennisborging op het gebied van duurzaam groen. Immers, integraal gaan samenwerken en het goede voorbeeld geven geldt voor alle schaalniveaus.

Maar bovenal doen we de aanbeveling om met het werken aan duurzaam groen, vergroening, vandaag nog te starten. Duurzaam groen moet je, integraal samen, vooral doen!



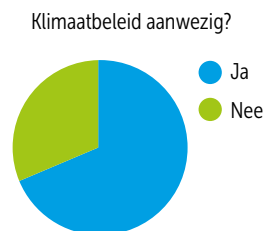
Bijlage 1 Resultaten Enquête Klimaatadaptatie

In het najaar van 2020 heeft CROW's *Levende Stad* een enquête uitgezet over klimaatadaptatie. Het doel van deze enquête was verkennen in hoeverre het gemeenten lukt om klimaatadaptatiemaatregelen te treffen in de buitenruimte, wat eventuele problemen daarbij zijn en hoe CROW en haar samenwerkingspartners hierbij kunnen helpen. De enquête heeft 13 respondenten opgeleverd. Hiervan zijn 9 respondenten werkzaam bij een gemeente, 2 bij een provincie en 1 bij een bedrijf. Figuur 1 geeft aan op wat voor soort afdeling de verschillende respondenten werkzaam zijn: beleid, ontwerp, realisatie of beheer.



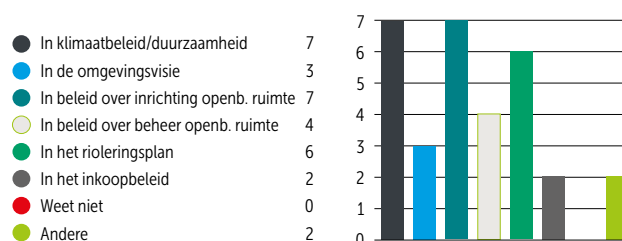
Figuur 1. Verdeling van respondenten over verschillende afdelingen.

Op de vraag of er in de gemeente van de respondent klimaatbeleid over o.a. het omgaan met extreme hitte, droogte en regenbuiten is vastgesteld, antwoordt het grootste deel – 9 van de 13 respondenten – dat er in zijn/haar gemeente inderdaad klimaatbeleid is vastgesteld. De overige respondenten – 4 van de 13 – geven aan dat er in hun gemeente wel iets van klimaatbeleid is, maar dat dit momenteel onvoldoende is. Deze resultaten zijn weer gegeven in Figuur 2. Daarentegen geven *alle* respondenten aan dat hun gemeente een klimaatstresstest heeft uitgevoerd.



Figuur 2. Cirkeldiagram 'Is er klimaatbeleid aanwezig in uw gemeente?'

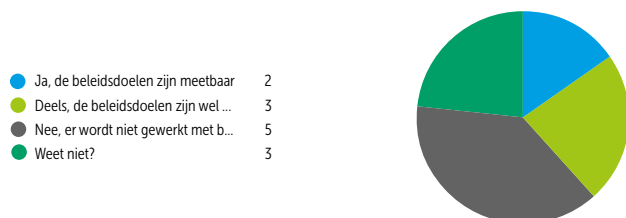
In de volgende vraag wordt verkend in wat voor soort gemeentebrede of sectorale documenten het beleid ten aanzien van klimaatadaptatie is vastgelegd in gemeenten. De antwoordopties waren als volgt: in het klimaatbeleid/ duurzaamheidsbeleid; in de omgevingsvisie; in beleid over inrichting openbare ruimte; in beleid over beheer openbare ruimte; in het rioleringsplan; in het inkoopbeleid; anders, namelijk...; weet niet. Zeven respondenten geven aan dat er een apart klimaatbeleid is en dat dit beleid ook opgenomen is in het beleid van de inrichting openbare ruimte. Daarnaast is klimaatbeleid en duurzaamheid het minst vertegenwoordigd in het inkoopbeleid. Figuur 3, geeft de resultaten weer van deze enquêtevraag.



Figuur 3. Staafdiagram 'In welke documenten is het klimaatbeleid in uw gemeente vastgelegd?'

Het vaststellen van klimaatbeleid is natuurlijk een mooie stap in de goede (en duurzame) richting. Echter, het is ook van belang dat de in het klimaatbeleid gestelde doelen meetbaar zijn. Hierover ging de volgende vraag in de enquête, waaruit blijkt dat de doelen veelal niet meetbaar zijn: 5 van de 13 respondenten antwoordt 'nee, er wordt niet gewerkt met meetbare indicatoren' op deze vraag. De overige respondenten geven aan dat de doelen ofwel meetbaar zijn (antwoordoptie 'ja, de beleidsdoelen zijn meetbaar en de realisatie wordt gemonitord'), ofwel deels meetbaar zijn (antwoordoptie 'deels, de beleidsdoelen zijn wel meetbaar maar de realisatie wordt niet gemonitord') en 3 respondenten weet niet of de doelen in het gestelde

klimaatbeleid meetbaar zijn. U kunt de resultaten zien in Figuur 4.



Figuur 4. Cirkeldiagram 'zijn de gestelde doelen in het klimaatbeleid meetbaar?'.

Uit de enquête blijkt vervolgens dat bovenstaand resultaat ook terug te zien is in gemeentelijke begrotingen: in de begrotingen is minder ruimte opgenomen voor klimaatadaptatie. In Figuur 5, is dit resultaat weergegeven.



Figuur 5. Cirkeldiagram 'Is het beleid t.a.v. klimaatadaptatie vertaald in de begroting?'.

Daarnaast is men in de enquête gevraagd te vertellen in hoeverre het beleid in concrete handelingsperspectieven is vertaald. Uit de antwoorden blijkt dat dit zeker het geval is. Men antwoordt zeven maal dat klimaatadaptatieve maatregelen zijn opgenomen in ontwerp-richtlijnen. Vier maal stelt men dat de klimaatadaptatieve maatregelen verwerkt zijn in beheerplannen. Deze resultaten worden in Figuur 6, weergegeven.



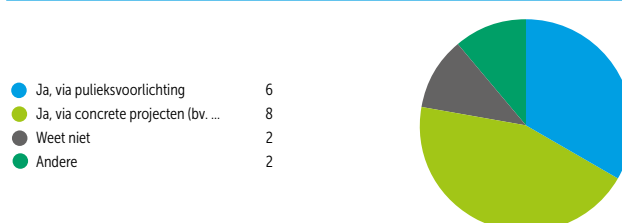
Figuur 6. Cirkeldiagram 'Is het beleid vertaald in concrete handelingsperspectieven?'.

Uit de resultaten van de daarop volgende enquêtevraag blijkt dat de richtlijnen voor klimaatadaptatie ongeveer net zo vaak wel verplicht worden gesteld voor nieuwbouwprojecten/particuliere ontwikkelingen, als niet. Dit is weergegeven in Figuur 7.



Figuur 7. Cirkeldiagram 'Zijn de richtlijnen voor klimaatadaptatie verplicht gesteld voor nieuwbouwprojecten/particuliere ontwikkelingen binnen jouw gemeente?'.

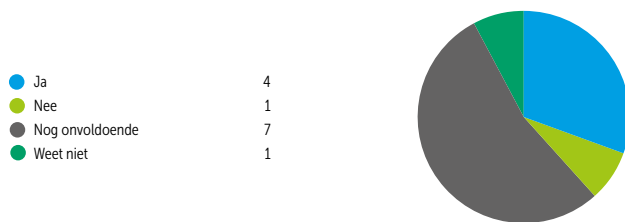
De volgende vraag in de enquête betrof het betrekken van zowel burgers als bedrijven bij klimaatadaptatie. Uit de antwoorden blijkt dat burgers en bedrijven veelal betrokken worden bij klimaatadaptatie in gemeenten. Van de 13 respondenten hebben 6 respondenten aangegeven dat burgers en bedrijven betrokken worden in hun gemeente bij klimaatadaptatie door middel van publieksvoorlichting. Daarnaast hebben 8 respondenten aangegeven dat in hun gemeente burgers en bedrijven actief betrokken worden via concrete projecten. Voorbeelden van concrete projecten zijn Operatie Steenbreek en het bespreken van de stresstest met bewoners. In Figuur 8 worden deze resultaten weergegeven.



Figuur 8. Cirkeldiagram 'Worden burgers en bedrijven betrokken bij klimaatadaptatie in uw gemeente?'.

We weten inmiddels in hoeverre klimaatadaptatie mee wordt genomen in beleidsontwikkeling en beheer in gemeenten, maar nu zijn we benieuwd in hoeverre de doelen voor klimaatadaptatie behaald worden. Daarom is de volgende vraag gesteld: Worden de beleidsdoelen voor klimaatadaptatie gehaald/licht jouw gemeente op schema/wordt in de praktijk op straat genoeg gedaan om de beleidsdoelen voor klimaatadaptatie te realiseren? Uit de enquête blijkt dat de helft van de respondenten meent dat

de klimaatadaptatiedoelen nog onvoldoende worden behaald. Van de 13 respondenten geven er 4 aan dat de doelen behaald worden. De resultaten kunt u aflezen in Figuur 9.



Figuur 9. Cirkeldiagram 'worden de doelen behaald?'.

Tot slot blijkt uit de enquête een aantal problemen waar respondenten en bijbehorende gemeenten tegenaan lopen.

De grootste problemen zijn:

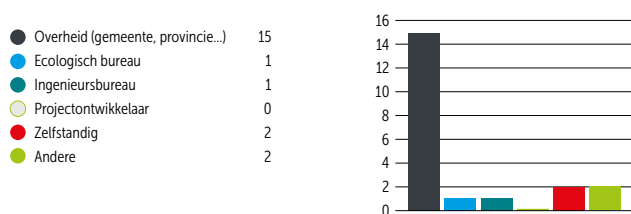
- 1 Het onderwerp leeft nog niet genoeg bij inwoners en bedrijven.
- 2 Het onderwerp leeft nog niet genoeg bij het ambtelijk apparaat.
- 3 De maatregelen zijn nog te abstract en niet genoeg uitgewerkt.

Niemand van de respondenten geeft aan dat de maatregelen te moeilijk zijn om toe te passen. Echter, twee respondenten geven aan dat een verplichting wellicht een goed idee is. Ook wordt er aangegeven dat er te weinig tijd is om met het onderwerp klimaatadaptatie bezig te gaan. Het vertrouwen in de maatregelen is nog niet voldoende of heeft zich tot op heden nog onvoldoende bewezen.

Bijlage 2 Resultaten Enquête Stadsecologen

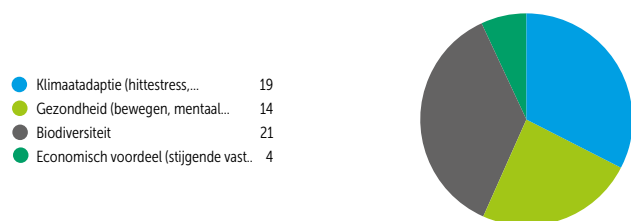
De bijdrage van groen volgens stadsecologen

In het najaar van 2020 is er vanuit CROW een enquête uitgezet onder stadsecologen om informatie op te halen over de stand van zaken omtrent inclusief groen in kennis en beleid. In totaal hebben 21 personen de enquête ingevuld. In Figuur 1 kunt u zien dat het overgrote deel van de respondenten als stadsecoloog werkzaam is bij een overheid, slechts een enkeling is bij een andersoortige organisatie werkzaam.



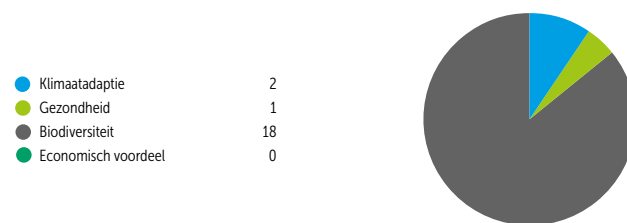
Figuur 1. Staafdiagram 'Waar bent u werkzaam?'.

Groen kan volgens Platform31 in vier hoofdlijnen op positieve wijze bijdragen aan klimaatadaptatie (hittestress, waterberging), gezondheid (bewegen, mentaal en fysiek welbevinden, luchtkwaliteit, sociale ontmoetingsplek, hittestress), biodiversiteit en de economie/economisch voordeel (stijgende vastgoedwaarde door groene omgeving). Uit de enquête blijkt dat stadsecologen zich voornamelijk met zowel klimaatadaptatie, als gezondheid en biodiversiteit bezighouden. In deze figuur is ook te zien dat stadsecologen zich veelal niet bezighouden met het bereiken van economisch voordeel in hun werk. Dit wordt weergegeven in Figuur 2.



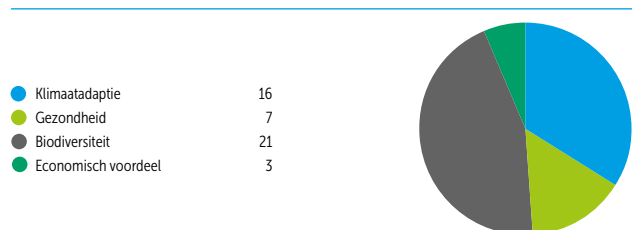
Figuur 2. Cirkeldiagram 'Met welke thema's houdt u zich bezig in uw werk als stadsecoloog?'.

In de toelichting op de antwoorden, geeft ook het merendeel aan dat de vier thema's met elkaar verbonden zijn en daarom niet per se los na te streven zijn. De respondenten geven aan dat ieder thema wel terugkomt in projecten, hoewel de relatie tussen biodiversiteit, gezondheid en klimaatadaptatie het meest wordt genoemd. Het lijkt er daarnaast op dat de basis van de stadsecologie in het thema biodiversiteit ligt. Op de vraag met welk van de vier thema's de stadsecologen de meeste ervaring hebben, werd door 86% van de stadsecologen 'biodiversiteit' geantwoord (zie Figuur 3). Dit resultaat wordt ondersteund door een van de toelichtingen op de antwoorden: *'Biodiversiteit is de intrinsieke drijfveer, de andere punten het verkoopargument'*.



Figuur 3. Cirkeldiagram 'Met welk thema heeft u het meest ervaring?'.

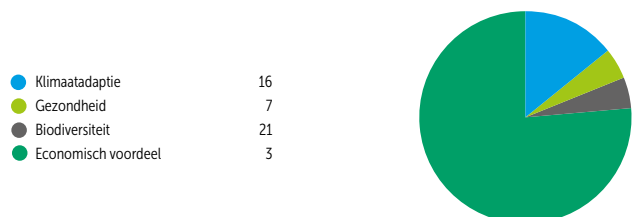
Nu we weten met welke thema's stadsecologen zich bezighouden in hun werk, en met welk thema zij het meest ervaring hebben, kan het interessant zijn om te kijken naar de voorkeuren van stadsecologen. Welk thema vinden zij zelf het meest belangrijk in hun werk als stadsecoloog? Komt dit overeen met de werkzaamheden die zij doen? Uit de enquête blijkt dat stadsecologen voornamelijk de thema's klimaatadaptatie en biodiversiteit belangrijk vinden in hun werk (zie Figuur 4). Dit betekent dat gezondheid in de praktijk meer prioriteit krijgt, dan zij wellicht zelf zouden willen. Wat de achterliggende redenen hiervan zijn, is niet bekend maar wel interessant voor eventueel vervolgonderzoek. Dit resultaat betekent niet dat er minder aandacht uit moet gaan naar het thema gezondheid, aangezien groen duidelijke gezondheidsvoordelen voor mens en maatschappij met zich meedraagt en dus voldoende aandacht verdient.



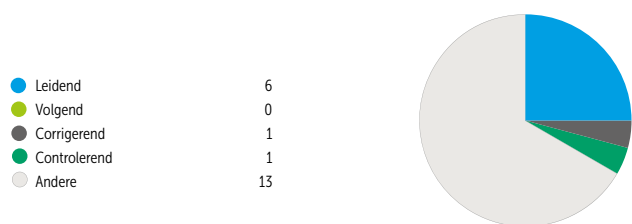
Figuur 4. Cirkeldiagram 'Welke thema's vindt u het belangrijkste in uw werk als stadsecoloog?'.

Positie van de stadsecoloog

De volgende vragen in de enquête hadden betrekking op de positie van de stadsecoloog binnen de gemeentelijke organisatie. Uit de resultaten blijkt dat er een lichte discrepantie zit tussen de rol die de stadsecoloog vervult, en de rol die de stadsecoloog zou willen vervullen. Dit wordt zichtbaar als u Figuur 5 en Figuur 6 met elkaar vergelijkt. Helaas is er niet bekend wat men onder de categorie 'Andere' verstaat. Een mogelijkheid is dat de stadsecoloog met name een adviserende rol heeft als stadsecoloog.



Figuur 5. Cirkeldiagram 'Welke positie heeft u binnen uw rol als stadsecoloog in de gemeentelijke organisatie?'.

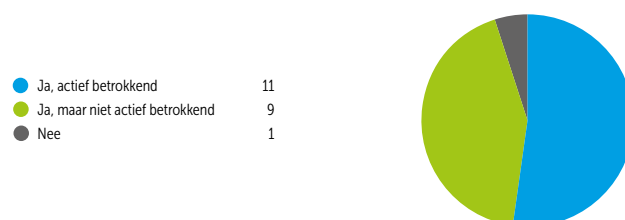


Figuur 6. Cirkeldiagram 'Welke positie wenst u te hebben binnen uw rol als stadsecoloog in de gemeentelijke organisatie?'.

Burgerparticipatie

Bijna alle respondenten geeft aan betrokken te zijn bij burgerparticipatie, zie Figuur 7. Slechts één respondent is niet betrokken bij burgerparticipatie. Van de betrokken stadsecologen, is ongeveer de helft actief betrokken bij burgerparticipatie. De andere helft van de betrokken geeft aan wel betrokken te zijn, maar niet actief. In de toelichtingen op de antwoorden worden verschillende manieren van betrokkenheid genoemd, waaronder: inspraakavonden begeleiden, overleggen en/of samenwerken met belangenclubs,

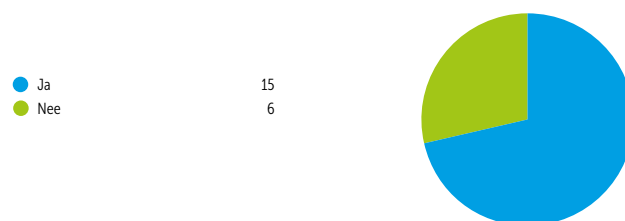
actief in burgerparticipatieprojecten, projecten samen oppakken, informeren, organiseren van workshops en rondleidingen.



Figuur 7. Cirkeldiagram 'Bent u betrokken bij burgerparticipatie?'.

Beschikbaarheid en toepasbaarheid van kennis

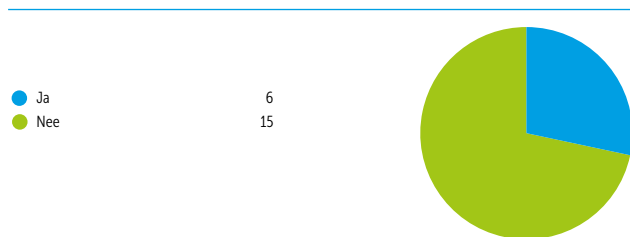
Ongeveer driekwart (71%) van de respondenten meent dat er binnen zijn of haar organisatie of binnen het gemeentelijk apparaat voldoende kennis beschikbaar is over het thema 'inclusief groen' (zie Figuur 8). Hoewel het merendeel van mening is dat er voldoende kennis beschikbaar is, blijken uit de toelichtingen nog wat aandachtspunten op dit vlak. Een aantal respondenten stelt bijvoorbeeld dat de kennis er wel is, maar niet op alle benodigde gebieden. Zo zou er volgens sommigen bijvoorbeeld meer aandacht besteed moeten worden aan participatie en communicatie. Ook noemt een enkeling dat medewerkers beter opgeleid moeten worden (kennis ligt nu met name bij de ecoloog), en dat kennis wegsijpelt doordat mensen met pensioen gaan of doordat te veel mensen teamleider of procesbegeleider zijn. Hierdoor moet vakkennis ingehuurd worden. Eén respondent stelt dat natuurinclusief bouwen momenteel zijn eigen plek krijgt binnen de organisatie en er procesmatig zeker voldoende kennis beschikbaar is, maar dat het inhuren van ecologische expertise nodig blijft. We kunnen dus stellen dat de beschikbaarheid en toepasbaarheid van kennis over natuurinclusief bouwen niet vanzelfsprekend is. Er worden verschillende redenen genoemd waarom er niet voldoende kennis beschikbaar is (vertrek van collega's o.a.), welke kennis ontbreekt (kennis over beheer is aanwezig, maar overige kennis ontbreekt), of waarom de beschikbare kennis niet voldoende wordt toegepast (gebrek aan fte).



Figuur 8. Cirkeldiagram 'Is er voldoende kennis beschikbaar om inclusief groen handen en voeten te geven?'.

Over de toepasbaarheid van de beschikbare kennis zijn de meningen van de respondenten verdeeld. Ongeveer een kwart (28,6%) van de respondenten is neutraal over deze kwestie, wat betekent dat driekwart van de respondenten een mening heeft over de toepasbaarheid van beschikbare kennis over natuurinclusief bouwen. Het positieve nieuws is dat 52,4% van de respondenten meent dat de beschikbare kennis **goed** toepasbaar is. Daarnaast is geen enkele respondent van mening dat de beschikbare kennis **helemaal niet** toepasbaar is. Een klein deel van de respondenten – 9,5% – vindt de kennis **redelijk** toepasbaar, en evenveel respondenten – 9,5% – vinden de beschikbare kennis **moeilijk** toepasbaar.

Een publicatie waarin natuurinclusieve verstedelijking centraal staat, is de storymap van de Rijksoverheid *Bouwopgave 1 miljoen woningen: Een kans voor natuur!* Uit de enquête blijkt dat de meeste respondenten niet bekend zijn met deze storymap, namelijk 71% van de respondenten (zie Figuur 9). Dit verklaart waarom 76% van de respondenten aangeeft niet te weten of er voldoende kennis beschikbaar is over het thema van deze storymap. Informatie over dit thema wil men – blijkt uit de enquête – vinden op een website/digitale kennisbank en in digitale nieuwsbrieven. Daarnaast benoemt één respondent dat het thema natuurinclusief bouwen/natuurinclusieve verstedelijking al in de opleiding van aankomend ecologen aan bod moet komen.



Figuur 9. Cirkeldiagram 'Bent u bekend met de storymap van de Rijksoverheid ('Bouwopgave 1 miljoen woningen: Een kans voor natuur!')?'.
 6
 15

In de enquête zijn onze respondenten ook bevraagd over ontbrekende kennis of informatie. Wat betreft het thema van de bovengenoemde storymap geeft men aan met name behoefte te hebben aan informatie of een handreiking over de praktische implementatie van werkende voorbeelden/best practices. Daarnaast liggen er volgens de respondenten ook kennisvragen met betrekking tot de onderwerpen verduurzaming en vergroening van steden bij gemeenten. Vragen die genoemd worden gaan o.a. over de kosten en baten van verduurzaming in steden, het bereiken van burgers, hoe te vergroenen, waar kan/mag je

als gemeente sturen in het proces van natuurinclusief ontwerpen, hoe ontwikkelaars warm krijgen, hoe beweging op gang brengen (m.n. stedenbouwkundigen) en er wordt gevraagd naar een goede omschrijving van duurzaamheid in brede zin.

Tenslotte hebben we de respondenten gevraagd aan wat voor soort kennis zij zelf behoefte hebben. Hoewel een enkeling aangeeft geen behoefte te hebben aan meer of extra kennis, worden er ook allerlei onderwerpen aangehaald waar behoefte aan is. Een opsomming: hoe zit de combinatie omgevingswet en natuur eruit? Hoe leg ik een goed ecologisch netwerk aan en hoe beheer ik dat tot op besteksniveau? Behoeft aan praktijkvoorbeelden en behoefte aan een uniforme wijze van monitoring biodiversiteit. Wat is de stand van zaken met betrekking tot natuurinclusief bouwen? Wat zijn mogelijke verdienmodellen, en hoe en naar welk verdienmodel willen toewerken om biodiversiteit te herstellen? Hoe ontwerp je een ecologische verbingszone, stapstenen, sleutelgebieden en leefgebieden tot op uitvoeringsniveau? Wat is de koppeling tussen biodiversiteit en klimaatadaptatie, hoe kunnen deze thema's elkaar versterken?

Inclusief groen en ecologie in de gemeentelijke praktijk

Uit de enquête blijkt dat in bijna de helft van de gevallen (42,9%) inclusief groen wordt meegenomen in de planvorming. Dit betekent dat hier in de andere helft van de gevallen niet per se sprake is. Ongeveer 28% van de respondenten geeft aan dat inclusief groen soms meegenomen wordt en ongeveer 9% is neutraal. Een vijfde van de respondenten geeft aan inclusief groen bijna niet wordt meegenomen in de planvorming. Het is daarom van belang erachter te komen hoe inclusief groen wel of beter meegenomen kan worden in de planvorming. Daarover hebben wij de respondenten ook een aantal vragen gesteld.

De eerste vraag met betrekking tot dit onderwerp was 'Hoe kunnen vergroeningsoplossingen beter aansluiten op de gemeentelijke praktijk om daarmee de kans van slagen te vergroten?'. Hieronder worden de antwoorden opgesomd:

- Duiden van de (o.a. economische) meerwaarde van groen om meerdere vlakken/verbinden van groen met actuele thema's zoals klimaatverandering, gezondheid.
- Beleid maken en hebben voor vergroening en bestuurlijk draagvlak creëren.
- Natuurinclusief bouwen de norm maken.
- Bij planvorming vroegtijdig aan tafel zitten als stadsecoloog.
- Meekoppelkansen benutten: één maatregelen bij laten dragen aan meerdere beleidsdoelen.
- Biodiversiteit en duurzaamheid deel laten uitmaken van

uitgangspunten en randvoorwaarden die gesteld worden aan nieuwe ontwikkelingen.

- Stedenbouwers, gemeenten, bewoners en beheerders betrekken bij ontwikkelingen. Kennis over natuurinclusief en biodiversiteit ontbreekt met name bij stedenbouwers en beheerders.
- In de eerste fase van planvorming robuuste groen-structuren in plannen. Groen niet gebruiken om aan het einde van het proces loze ruimte op te vullen.
- Inzicht verschaffen in de economische voordelen van groen/duurzaam/natuurinclusief.
- Een integrale benadering hanteren en werk met werk maken.

De tweede vraag heeft betrekking op de integrale benadering van vergroening en luidt als volgt 'Hoe kunnen gemeenten volgens u op een integrale manier werken aan vergroening van stedelijk gebied?'. Hieronder volgt opnieuw een opsomming van de gegeven antwoorden.

- Het opstellen van een integraal i.p.v. een sectoraal beleid.
- Groen, structuren, biotopen etc. verankeren in de omgevingsvisie, het omgevingsplan en de strategische visie. Landelijk beleid is hierbij een voorwaarde.
- Vergroening en haar vier thema's (gezondheid, biodiversiteit, economisch voordeel, klimaatadaptatie) verankeren in het hele proces: van de planvorming tot en met het beheer.
- Vergroening verplichten bij bouw, regie voeren bij openbare ruimteprojecten.
- In bouw- en infrastructurele projecten ecologie meenemen vanaf het begin.
- Werkgroepen vormen met meerdere partijen, samen nadenken over mogelijkheden en oplossingen.
- Vooraf: per ruimtelijke ontwikkeling projectteams in het leven roepen waarin alle disciplines aanwezig zijn. Achteraf: plantoetsteams in het leven roepen die checken of alle disciplines aan bod zijn gekomen bij het opstellen van het plan.
- Creatieve oplossingen bedenken voor slurpende ruimtevreter zoals parkeren.
- Projectontwikkelaars verplichten vergroening als opgave mee te nemen.
- Het ecologisch functioneren van de stad als uitgangspunt nemen in de planvorming en het beheer.
- Eerst een functionerende groene netwerkstructuur bedenken, daarna daarin de rode functie inpassen met behoud van de groene structuur. Het groene netwerk plaats laten bieden voor biodiversiteit en klimaatadaptatie, en daarna voor recreatie.
- Bij ontwikkeling van nieuwe gebieden omgekeerd en in 3D denken. Omgekeerd: beschouw het te ontwikkelen gebied als natuur.



De derde vraag heeft betrekking op de rol van de Rijksoverheid en luidt als volgt 'Worden er vanuit de Rijksoverheid regels opgelegd die als belemmerend ervaren worden voor het vergroenen van de stedelijke omgeving?'. Van de 22 respondenten, geven 9 respondenten aan geen belemmerende regels vanuit de Rijksoverheid te ervaren. Hierop lichtte een deel toe dat de regels zelfs duidelijker en randvoorwaardelijker mogen zijn of dat zij stimulans missen. Hieronder volgen de ingezonden reacties van de respondenten die wel belemmerende regels ervaren.

- Bijvoorbeeld bomen op dijken.
- Groengebieden worden niet voldoende beschermd.
- Het bouwbesluit wordt door veel respondenten genoemd. De Wet Natuurbescherming is te beperkend, voor biodiversiteit zou bescherming van alle soorten moeten tellen en zou een groennorm voor stedelijk gebied moeten worden vastgesteld.
- Bijvoorbeeld parkeernormen, kabels en leidingen in de grond.
- Er wordt veel geld gestoken in natuuronderzoek, maar niet in natuurgerichte oplossingen.
- Het Rijk zou in het bouwbesluit een verplichting tot natuurinclusieve maatregelen moeten opnemen.

Ecologie in gemeentelijk beleid

De volgende vragen zijn ook gericht op de gemeentelijke praktijk, maar hebben een focus op de manier waarop ecologie wordt meegenomen in visie en beleid van gemeenten. De manieren die door de respondenten worden genoemd zijn:

- Vaak genoemd: ecologie wordt meegenomen in het opstellen van beleid, bijvoorbeeld in verschillende nota's en groenplannen.
- Een enkeling noemt dat ecologie slechts in mondjesmaat, te sectoraal of ad hoc wordt meegenomen in gemeentelijk beleid.
- Er wordt genoemd dat medewerkers die zich met ecologie bezighouden worden betrokken bij projecten. Ook omdat dit een verplichting is in de bomenverordening.
- Vanuit de WNB en door een beleidsplan Biodiversiteit op te stellen.
- Ook de omgevingsvisie en de strategische visie worden genoemd als manieren om ecologie mee te nemen in het opstellen van beleidskaders.

Daarnaast hebben we de respondenten gevraagd toe te lichten hoe ecologie wordt meegenomen of meegewogen bij tenders en aanbestedingen. De reacties zijn wisselend. Een aantal respondenten geeft aan dat ecologie nog niet, te weinig of alleen om te voldoen aan de WNB wordt meegenomen bij tenders en aanbestedingen. Andere respondenten geven aan dat ecologie veelal wordt meegenomen

als toetsingscriterium of als gunningscriterium, dat de aanbesteding groenonderhoud standaard in de uitvraag staat, dat ecologie al onderdeel is van de plannen en dat het toepassen van het puntensysteem groen- en natuurinclusief bouwen verplicht is in tenders en aanbestedingen. Deze verschillen komen waarschijnlijk voort uit de verscheidenheid aan respondenten en de organisatie en/of gemeente waar zijn werkzaam zijn.

In de enquête hebben we de respondenten daarnaast gevraagd hun organisatie of gemeente een rapportcijfer te geven voor beleidsontwikkeling, beleidsuitvoering en het uitvoeren van duurzaam, ecologisch beheer. Op beleidsontwikkeling scoren de organisaties/gemeenten gemiddeld een 6,8. De toelichtingen op de cijfers laten zien dat men het beleid over het algemeen voldoende vindt, waarbij opgemerkt wordt dat het beleid op gebied van ecologie stap voor stap de goede richting op gaat.

Op beleidsuitvoering scoren de organisaties/gemeenten gemiddeld een 6,5. De toelichtingen op de rapportcijfers voor beleidsuitvoering laten zien dat organisaties/gemeenten vooral nog moeten leren hoe natuurinclusief beleid in de praktijk werkt. Natuurinclusief bouwen staat in de kinderschoenen. Daarnaast wordt er genoemd dat er winst te behalen valt op het gebied van prioritering, communicatie, het vertalen van goede intenties naar concrete acties.

Tot slot behalen de organisaties/gemeenten als gemiddeld rapportcijfer voor het uitvoeren van duurzaam, ecologisch beheer een 6,4. Als toelichting hierop hebben we de respondenten gevraagd uit te leggen welke actie zijn ondernemen bij falend beheer. Het meest genoemd is het voeren van evaluerende en corrigerende gesprekken/overleg met bijvoorbeeld de groenbeheerder, de aannemer of de toezichthouder. Anderen melden het falend beheer bij collega's zodat zij kunnen ingrijpen. Sommige respondenten benoemen dat de inhoud van de evaluerende gesprekken zich o.a. richt op het voorkomen van falend beheer in de toekomst. Wat betreft beheer hebben we de respondenten gevraagd naar de manieren waarop kwaliteit en ambities worden meegenomen tijdens beheerfasen. Het meest genoemde antwoord is dat kwaliteit en ambities met name worden meegenomen in het (groen)beheerplan en in de bestekken.

Stakeholders: beleidsuitvoering, beheer

Als laatste inhoudelijke onderdeel van de enquête hebben we de respondenten gevraagd naar hun samenwerking met verschillende stakeholders. Vrijwel alle respondenten (21 van de 22) hebben aangegeven dat zij per thema met andere stakeholders te maken hebben. In de toelichting

op deze vraag worden door de respondenten allerlei verschillende samenwerkingspartijen genoemd, die we hier achterwege laten. Als algemene conclusie kunnen we de volgende opmerking aanhalen: 'Mijn werk bestaat alleen maar uit stakeholders'.

We vroegen ons in de enquête daarnaast af hoe stadsecologen zorgen voor een correcte uitvoering van het beleid in hun samenwerking met allerlei verschillende partijen. In de opsomming hieronder de antwoorden die werden gegeven. Een aantal respondenten zegt ervoor te zorgen dat er toezicht gehouden wordt en dat men evalueert en inspecteert. Anderen focussen op de beginfase, waarin ze duidelijke afspraken maken met de verschillende stakeholders en de stakeholders verschillende voorwaarden meekrijgen. Er is dus een verschil tussen vooraf een goede uitvoering van het beleid waarborgen, en het ad hoc reageren op niet-correcte uitvoering van beleid.

Tot slot

Om de enquête af te sluiten hebben we onze respondenten gevraagd naar projecten waarop zij ecologisch gezien het meest trots zijn binnen hun organisatie/gemeente. Als antwoord op deze vraag is een mooie lijst aan projecten binnen gekomen die hieronder wordt weergegeven.

- Maaibeheer in de buitenranden.
- Als er duidelijk rekening gehouden is met ecologie bij de inrichting en het beheer van gebieden. Je kunt buiten zien wat je gemaakt hebt.
- Het opstellen en het van start gaan van een beleidsplan biodiversiteit, na twijfels of de raad akkoord zou gaan met dit beleidsplan.
- 20 jaar ecologisch berm- en parkbeheer.
- De samenwerking met natuurorganisaties.
- Betrokkenheid bij projecten en daarnaast de totstandkoming van een wijk waarin duurzaamheid een grote rol speelt (Bethelpark).
- De heroverweging van de bomenverordening waarmee ecologie een sterke stem krijgt.
- Communicatiecampagne *Tijd voor Biodiversiteit* en het *Tuiny Forest* project.
- 754 vierkante meter HuismusHabitat.
- Ecologisch bermbeheer en de ecologische zone tussen Krimpenerwaard en Reeuwijkse plassen.
- Voedselbos.
- Project Groot Holhuizen: ruimte tussen de buurtschappen voor natuur en spelen.
- Dat collega's het belang van (energie steken in) ecologie en biodiversiteit inzien.
- Het opstellen van streefbeelden op het gebied van ecologie/biodiversiteit van water en oevers in Utrecht en omstreken.

- Het aanleggen van een IJsvogelwand.
- Het zijn van de meest bijvriendelijke gemeente en de meest vleermuisrijke stad, onze kleurkeur, onze dier-vriendelijke en natuurinclusieve gebouwen.
- Het doorvoeren van ecologisch beheer en het binnenslepen van een bijna 50m brede ecologische en recreatieve verbinding over een snelweg.
- Borging van de ecologische verbindingzones in beleid.
- Diezemonding en Transferium Deutersestraat.
- Het door NL Greenlabel uitwerken van en het beschikbaar stellen van veel informatie.

Bijlage 3 Workshop Groen in de Stad

Donderdag 5 november 2020 vond een workshop Groen in de Stad plaats, georganiseerd door Platform31. Tijdens deze bijeenkomst gingen we in gesprek met 11 gemeenten over de vergroeningsvraagstukken waar zij tegenaan lopen. Deze gemeenten zijn: Breda, Den Haag, Dordrecht, Haarlem, Leiden, Lelystad, Utrecht, Cranendonck, Noordenveld, Sittard-Geleen, Stein en Winterswijk. Dit vormt de basis voor de verdere analyses.

Vraagstukken

- 1 Aanwezige schotten binnen de gemeente belemmeren een integrale aanpak. Dit samenwerkingsvraagstuk speelt zowel binnen de gemeente als met andere partijen.
- 2 Veel verschillende belangen. Hoe koppel je deze?
- 3 Wie gaat erover/ heeft de verantwoordelijkheid? Wie maakt de keuzes/ wat weegt het zwaarste? Onduidelijkheid hierover leidt tot ambitieverlies. Hoe houd je de ambitie vast?
- 4 Geldstromen. Wie/welke afdeling betaalt voor vergroening?
- 5 Kan de waarde van groen worden uitgedrukt in geld?
- 6 Gebrek aan kennis. Lastig te bepalen wat de juiste ingrepen zijn/ ontbreken van kennis over effectieve maatregelen.
- 7 Gebrek aan algemene kaders en specifieke regels.
- 8 Druk op de ruimte/ ruimtegebrek (zowel boven als ondergronds).
- 9 Gebrek aan bewustzijn (zowel bij gemeente als burgers).
- 10 Hoe betrek je alle bevolkingsgroepen/ hoe laat je iedereen het belang van groen inzien?
- 11 Traagheid ambtelijke molen i.r.t. gewenste snelheid bewoners.

Behoefte aan

- 12 Interne afstemming. Samen aan tafel ipv apart per afdeling.
- 13 Gebiedsgerichte aanpak.
- 14 Financiële impact inzichtelijker maken/ kengetallen over de effecten van openbaar groen.
- 15 Gevoel van urgentie.
- 16 Duidelijk gemeentelijk standpunt/visie. Borging in beleid
- 17 Gemeenschappelijke taal en doelstellingen.
- 18 Kennis, goede voorbeelden, quick wins (en een goede ontsluiting daarvan).
- 19 Implementatietools.
- 20 Steun en samenwerking met landelijke organisaties.
- 21 Betrekken van bewoners, inspelen op bottom-up initiatieven, nudging.

Bijlage 4 Interview Robbert Snep

Groen in de Stad – o.b.v. gesprek met Robbert Snep

Steeds meer steden hebben ambities op het gebied van groen. En dat is goed, want een groene stad is een leefbare stad. In de stadspraktijk wordt vaak vooral gebruik gemaakt van decor-groen. Maar is dat 'mooie' groen ook functioneel? Simpel gezegd, nee. Dit decor-groen behaalt niet de baten op de gebieden van klimaatadaptatie, gezondheid en natuurinclusiviteit, die groen kan opleveren als het op de juiste manier is toegepast. En dat terwijl we steeds meer inzicht hebben in wat groen allemaal kan opleveren, hoe het op de juiste manier kan worden toegepast én wat de kosten daarvan zijn. Het lijkt een simpele opgave; pas de bestaande kennis toe en we hebben een functioneel groene stad. Maar waarom is het dan niet zo simpel? Daarvoor zijn verschillende redenen en belemmeringen.

Belemmeringen



1 Ruimtelijke Ordeningsvraagstuk: de bouwopgave

Grote steden zien deze opgave als een verdichtingsopgave. Dan krijg je te maken met het spanningsveld verdichten en vergroenen. Kleinere steden wijken voor de bouwopgave uit naar uitleglocaties. Waar groene gebieden worden getransformeerd tot woningbouw. Woontorens als oplossing voor verdichting in de hoogbouw, zorgen op kavelniveau en in stedelijke omgeving op maaiveld voor weinig groen. De baten die groen op dit schaalniveau kan opleveren worden daarmee weggevaagd.

> Het is de opgave van ministerie (BZK) om iets te vinden van de koers. Waar wordt op aangestuurd? Waar gaat ons land naartoe, als stedelijk land of dichtbevolkte stad?



2 Sectoraal denken

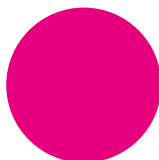
Steden hebben niet alleen een bouwopgave, maar ook een groenvisie, energievisie etc. Vaak wordt nog sectoraal gedacht en worden deze verschillende visies niet vooraf op elkaar afgestemd of getoetst. Dat is zonde, want door samen op te trekken valt winst te behalen. De visies kunnen elkaar versterken en ook de financiering beter mogelijk maken. Zeker met de groenvisie wordt iets gezegd over de baten en de schaalniveaus, maar als je beter kijkt, blijkt dat de financiering bij lange na niet voldoende is om de ambities te realiseren.

> Dit is een weeffout in het lokale bestuur. Op gemeentelijk niveau moeten de visies zowel integraal als financieel worden afgestemd om daadwerkelijk alle ambities te kunnen realiseren.



3 Gebrek aan structureel samenwerken

Het sectoraal denken werkt ook praktisch door. Binnen gemeenten wordt niet structureel samengewerkt tussen de afdelingen groen, wonen, infrastructuur, grondontwikkeling etc. Iedereen is verantwoordelijk voor een klein stukje. De baten van groen lenen zich door op verschillende schaalniveaus naar functioneel groen inpassingen te kijken. Dat gebeurt nu niet. Door structureel samen te werken aan projecten op verschillende schaalniveaus is functionele vergroening van de stad gemakkelijker te realiseren.



4 Groen in de nieuwe stad vs. de bestaande stad

Er zit een groot verschil tussen het vergroenen van nieuw te bouwen stedelijk gebied en het vergroenen van de bestaande stad. De bestaande stad is vaak voor een groot deel in bezit van private partijen (corporaties, particuliere woningen, bedrijventerreinen). De vergroeningsambitie focust zich vaak op nieuwe ontwikkelingen en niet op de bestaande stad. Daar wordt onvoldoende over nagedacht om een beweging tot stand te brengen.



5 Taalbarrière

Alle partijen die meewerken aan het bouwproces spreken een andere 'taal'. Dit communicatie gebrek maakt aansluiting lastig.

Oplossingen

Er is niet één oplossing. Dan zou groen namelijk al lang onlosmakelijk verbonden zijn met de stad. Onderstaande oplossingsrichtingen zullen dan ook gezamenlijk en tegelijkertijd moeten worden toegepast om te komen tot structurele vergroening met impact:



1 Gedeelde kennis en taal

De kennis over functioneel groen – wat is het en wat is er voor nodig? – ontbreekt vaak nog bij veel verschillende partijen. Terwijl deze kennis wel voor handen is. Bewustwording, draagvlak en de juiste kennis zijn cruciaal om de 'groene golf' daadwerkelijk in beweging te zetten. Alleen dan kunnen de juiste keuzes worden gemaakt wat betreft vergroening.



2 Groen normen en regels

Voor veel transities zijn nationale richtlijnen en regels opgesteld. Voor vergroening niet. Iedere gemeente hanteert andere maatstaven. Een nationale harde groen norm

kan bijdragen aan het functioneel inzetten van groen.

Daarin kan voor alle schaalniveaus en voor verschillende bouwtypologieën worden aangegeven wat nodig én realistisch is.



3 Procesverandering

Groen wordt nu vaak niet geprioriteerd en instrumentele hindernissen belemmeren vergroening. Daarvoor zijn fundamentele veranderingen in het systeem nodig.

Groen wordt vaak pas aan het einde van een bouwontwikkelproces ingepast. Bij de grondexploitatie ligt het financiële uitgangspunt al vast, daarna wordt pas gekeken naar leefbaarheid. Groen is vaak geen onderdeel van die grondexploitatie en wordt dan ook niet, of alleen als decor-groen meegerekend. Functioneel groen zou onderdeel moeten zijn van de grondexploitatie om de kosten en baten goed te kunnen berekenen.



4 Beheer bewust

Groen leeft en vraagt dus om beheer.

Wanneer we gaan vergroenen, en er dus meer groen is om te beheren, gaat dit beheer ook meer kosten. De huidige

kostenniveaus zijn gericht op esthetisch groen, niet op functioneel groen. Daarnaast zijn beheerpartijen vaak niet op de hoogte hoe ze een bepaald type groen moeten beheren (aansluitend bij hoe het bedacht is). Om de functionaliteit uit groen te halen, moet je op een slimme manier dat groen beheren. Het beheer zou dan ook expliciet onderdeel moeten zijn van de groenvisie.



5 Prioriteer en financier

Kijk waar vergroening het hardste nodig is.

Dit zijn vaak de kracht-/pracht-/vogelaarwijken. In deze wijken speelt een combinatie van verschillende sociaal-maatschap-

pelijke problemen. Daar kun je het meeste impact maken met de toevoeging van groen. De baten van groen zijn hier namelijk het grootste. Financiering van groen is nog onbekend. Door wie? We kunnen laten zien wat het oplevert, maar wie gaat het betalen?

Colofon

Duurzaam groen moet je doen

– Samenwerken aan een integrale aanpak voor een duurzame groene leefomgeving

Mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

[uitgave](#)

CROW, Ede

[artikelnummer](#)

D499

[eindredactie](#)

CROW, Platform31 en NLGreenlabel

Met bijdragen van:

- Frans Bekhuis (CROW)
- Ann Lankhorst (CROW)
- Harro Verhoeven (CROW)
- Maarten Hoorn (Platform31)
- Ruud Kruip (Platform31)
- Bella Bluemink (Platform31)
- Lodewijk Hoekstra (NL Greenlabel)
- Prisca van der Wal (NL Greenlabel)
- Robert Snep (WUR)

[vormgeving](#)

Inpladi bv, Cuijk

[productie](#)

CROW

[downloaden](#)

Deze uitgave is gratis te downloaden via www.crow.nl

